

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

A DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM JOGÁSZ PROFESSZORAI

(1914-1949)

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

**A Debreceni Tudományegyetem
jogász professzorai**

(1914-1949)

HISTORIA FACULTATIS IURIDICAE

IV.

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

**A Debreceni Tudományegyetem
jogász professzorai**

(1914-1949)

Szerkesztette

P. SZABÓ BÉLA

DEBRECEN, 2014

Historia Facultatis Iuridicae

IV.

A Debreceni Egyetem
Jogtörténeti Tanszékének kiadványsorozata

Sorozatszerkesztő:
Balogh Judit – P. Szabó Béla

© a szerzők, 2014

ISBN 978-963-473-749-0

Kiadta a
Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó:
Dr. Szabadfalvi József
dékán

Készült a **DELA**
Könyvkiadó- és Kereskedelmi Kft. nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Ujvári Béla**
Felelős szerkesztő: **Szabó Tünde**

TARTALOM

Harminc professzori életrajz elé	9
Gyakran és rövidítve használt források és irodalom	11
P. SZABÓ BÉLA Szepesváraljai Haendel Vilmos	15
SZABÓ SZILÁRD Jászi Viktor	45
BALOGH JUDIT Tóth Lajos	69
KÁROLYI GÉZA – SZABÓ SZILÁRD – P. SZABÓ BÉLA Kovács Gábor	95
CSOHÁNY JÁNOS Szentpéteri Kun Béla	111
SZABADFALVI JÓZSEF Teghze Gyula	133
BALOGH JUDIT Bacsó Jenő	155
P. SZABÓ BÉLA Haraszti Bernolák Nándor	179
P. SZABÓ BÉLA Iványi Béla	207
FÓNAI MIHÁLY Illyefalvi Vitéz Géza	235
MADAI SÁNDOR Kiss Géza	257
BALOGH JUDIT Mártonffy Marcel	279
SZABÓ ANITA – P. SZABÓ BÉLA Szentkirály-szabadjai Márffy Ede	297
VARGA NORBERT – P. SZABÓ BÉLA Barabási Kun József	319
P. SZABÓ BÉLA Marton Géza	345
HAJNAL BÉLA Pilismaróti Bozóky Ferenc	369
SZABÓ KRISZTIÁN Kováts Andor	389
P. SZABÓ BÉLA Baranyai Béla	413

BALOGH JUDIT	
Nizsalovszky Endre	441
NAGY EMÍLIA – CSÚRÖS GABRIELLA	
Szádecsei és Kardosfalvi Szádeczky-Kardoss Tibor	469
SZIKORA VERONIKA	
Zachár Gyula	497
MADAI SÁNDOR	
Sztehlo Zoltán	517
SISKA KATALIN – SZABÓ KRISZTIÁN	
Flachbarth Ernő	529
CSÚRÖS GABRIELLA	
Iglói Szontagh Vilmos	553
KISS KATALIN – P. SZABÓ BÉLA	
Hacker Ervin	565
TÓTH MATOLCSI LÁSZLÓ	
Juhász Nagy Sándor	583
P. SZABÓ BÉLA	
Pusztarádóczy Dezső Gyula	609
PRUGBERGER TAMÁS	
Kauser Lipót	631
KARDOS SÁNDOR	
Devecseri Schultheisz Emil	651
SZABADFALVI JÓZSEF	
Vas Tibor	679

Harminc professzori életrajz elé

Jelen kötettel egy több, mint tíz éves vállalás beteljesülését, eredményét tartja kezében a Nyájas Olvasó. Az ezredforduló tájékán határozta el a Debreceni Egyetem (akkor még) Jog- és Államtudományi Intézetének vezetése, hogy felkéri a Jogtörténeti Tanszék munkatársait és a tanszék holdudvarába vonható kari kollégákat, hogy kutassák fel azon jogelőd jogtanárok életútját és munkásságát, akik a Kar 1949-ben bekövetkezett „szüneteltetése” előtt a „régí jogi karon” oktattak, katedrával rendelkeztek és részt vettek az Egyetem és a Város mindennapjaiban. 2002-ben, 2004-ben és 2006-ban egy-egy kötet jelent meg tehát azon professzorok és magántanárok tudományos portréjával, akik rövidebb-hosszabb ideig a „Debreceni Tudományegyetem” jogi karán joghallgatók nemzedékeit oktatták, jogásznemzedékeket bocsátottak útjukra a Kollégium, majd a nagyerdei Főépület kapuin át.

A három említett kötet nyomdába adásával akkoriban nem végeztünk teljes munkát, hiszen jelentős professzor-egyéni ségek maradtak ki az életrajz sorozatból. A folytatás terveit más, a Kar megerősödése érdekében végzett erőfeszítések szorították háttérbe. De a terv csak elszunnyadt, nem halt el: a megismert források bővültek, a már feldolgozott szakmunkák mellé újabb könyvek és tanulmányok kerültek elő az régmúlt ismeretlenségéből. Akik írtak egyes elődökről, azok nyitottabb szemmel járták a könyvtárakat, figyelve mit nem dolgoztak fel, mit mulasztottak el korábban figyelembe venni. S a korábbi gyűjteményekből kimaradt elődökkel szembeni adósság-tudat is egyre kínzóbb lett.

Miután a több éven átívelő centenáriumi kezdeményezések egyébként is arra ösztönöztek bennünket, az Egyetem alapító karai közé tartozó fakultás mai oktatóit, hogy méltó módon emlékezzünk meg az alapítás illetve „az oktatási üzem” beindulásának százéves évfordulóiról, megszületett az elhatározás: frissítsük fel a már megírtakat, vázoljuk fel az elmaradt tudósportrékat. Persze a korábbi kötetek munkatársai közül már többen nem a Kar oktatói, s nem mindegyikük vállalta a továbblépést, az eredeti szövegek átdolgozását. De a többség újra nekifeszült, és ha más okból nem, de a rövidítés, a sűrítés okán újraszabta a korábbi munkákat. A szerkesztő azt mondhatja, hogy az esetek túlnyomó többségében tettenérhető a „hozzáadott érték.”

Természetesen, ahogy a régi jogi kar professzorai is különböző egyéni ségek voltak, úgy a mai szerzők is azok, s szövegeik is különböző megközelítést alkalmaztak. Voltak, akik a volt egyetemi tanár írásainak megismertetésére helyezték a hangsúlyt, míg mások a régi jogi kar életébe való bepillantást tekintették inkább izgalmasnak. S valóban, a szövegeket olvasva tapasztalhatjuk, hogy sok, szaktárgyaink körében ma is napirenden lévő kérdésre már három-

négy nemzedékkel ezelőtt is választ kerestek elődeink. S valóban, úgy is érezhetjük, hogy a portrékon keresztül a régi jogi kar történetének kaleidoszkópjába pillantunk bele.

A két út közötti bizonyos kiegyenlítést keresve a szerkesztő többször vette a bátorságot, hogy a történeti okadatolás egységes színvonala érdekében kiegészítse az életrajzi adatokat, vagy újabb bibliográfiai tételeket soroljon be a műlajstromokba. Ilyen esetekben a szerkesztő beavatkozását egy apró jel (✂) teszi egyértelművé. Történt ez azzal a céllal, hogy a most új életre kelő harminc professzor élete és munkássága kényelmesebben kutatható legyen a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának második száz évében, „ernyedetlen szorgalommal...”

Gyakran és rövidítve használt források és irodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- ET-Jegyzőkönyv* A debreceni m. kir. (Tisza István) Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, 1914-1945 – Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kézirattára
- Kari-Jegyzőkönyv* A debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara Tanácsának Jegyzőkönyvei (1914-1946) – Hajdú-Bihar-Megyei Levéltár VIII. 7/a 1-31; XXVI. 3/a 1-2.

IRODALOM

- BALOGH, *Adattár, i.m.* BALOGH Ferenc, *A Debreceni Református Kollégium története adattári rendszerben: Azaz a Kollégium adattára a református konvent és egyetemes tanügyi bizottság által előírt pontozatok keretében*, Debreczen, 1904.
- CSÉKA, *i.m.* CSÉKA Ervin, *Emlékezés régi debreceni jogászprofesszorokra*, Jogtudományi Közlöny 57 (2002), 107-113.
- DKK. Debreceni Kincses Kalendárium
- ECKHART, *i.m.* ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története 1667-1935*, Budapest, 1936,
- ÉK. A debreceni m. kir. (Tisza István) Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja, 1914-1942.
- HOLLÓSI, *i.m.* HOLLÓSI Gábor, *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914-1949)*, Debrecen, 2007.
- VARGA Z., *i.m.* VARGA Zoltán, *A Debreceni Tudományegyetem története I. 1914-1944*, Debrecen, [1967],

BARANYAI BÉLA
(1881-1945)

JOGTÖRTÉNET

I. ÉLETE

Baranyai Béla 1881. október 21-én született Károlyvárosban (ma Horvátország; horvátul: Karlovac).¹ A pécsi jogakadémián elvégzett tanulmányok után a budapesti egyetem jogi karán szerzett doktori oklevelet 1905-ben.² Első állását a Baranya vármegye allevéltárnokaként töltötte be, ahonnan 1910-ben Somogy vármegye levéltárába került főlevéltárnoknak. Személyében a levéltár egy történeti érdeklődésű, a levéltárak történeti tájékoztató feladatát előtérbe állító vezetőt kapott, aki nagyvonalú tudományszervezési tervekkel készítette az említett funkció megvalósítását segítő.³ A dél-dunántúli megye levéltárában végzett kitűnő munkája elismeréseképpen Csánki Dezső az Országos Levéltár igazgatója – miután 1913. január 25-én Pettkó Béla országos allevéltárnokot a fegyelmi határozatban hivatalvesztésre ítélték – Baranyait nevezette ki a fogalmazói karba. Baranyai esetében kiváló tehetségén kívül nagy súllyal esett a latba horvát és szerb nyelvtudása s a vármegyei levéltári szolgálatban való jártassága is.⁴

Hivatali munkaköre és érdeklődése az Országos Levéltárban elsősorban a magyar közjog és közigazgatás múltjával kapcsolatos kérdéskörök felé fordult. Ugyanakkor a hazai jogtörténet más területein, valamint a gazdaság- és társadalomtörténet széles mezején is sokirányú és igen alapos tudást szerzett.⁵ Ennek elismeréseként a király 1915. október 5-én „országos allevéltárnoki címet és jelleget” adományozott

¹ Életére vö. *Magyar írók élete és munkái, Új sorozat*, II., szerk. GULYÁS Pál, Budapest, 1940, 344-345; *Magyar életrajzi lexikon* I., szerk. KENYERES Ágnes, Budapest, 1981, 112; *Új magyar életrajzi lexikon* I., szerk. MARKÓ László, Budapest, 2001, 407; Nekrológok: VARGA Endre, *Baranyai Béla: 1981-1945*, Századok 79-80 (1946/47), 302; DÖRY Ferenc, *Baranyai Béla: 1881-1945*, Levéltári Közlemények 24 (1946), 346-347.

² Angyal Pál, mint volt hallgatójára hivatkozik Baranyaira. Vö. ANGYAL Pál, *Adalékok a régi magyar büntető-igazságszolgáltatáshoz*, Jogtudományi Közöny 40 (1906/33), 279.

³ KANYAR József, *A Területi Levéltárak fondjegyzékei 8. rész: A Kaposvári Állami Levéltár fondjainak jegyzéke* (A Magyar Állami Levéltárak fondjegyzéke III.), Budapest, 1962, 1; BALÁZS Péter, *Tanácsi levéltárak = Magyarország levéltárai*, szerk. GÁCSI VARGA Krisztina, Budapest, 2001, 186.

⁴ SASHEGYI Oszkár, *Az Országos Levéltár személyzeti viszonyai a XX. század elején: 1903-1922*, Levéltári Közlemények 48-49 (1978), 30. Egyes vélemények szerint Baranyai ekkor későbbi debreceni elődjét, Iványi Bélát előzte meg „külsősként” az előléptetésekben. Ezzel már harmadszor előzte meg valaki a ranglétrán Iványi Bélát, aki 1912 óta volt fogalmazó. Vö. KÁLNICZKY László, *Csánki Dezső országos főlevéltárnok, főigazgató pályája = Magyar levéltáros-életpályák a XIX-XX. században*, szerk. SIPOS András, (Budapest Főváros Levéltára közleményei), Budapest, 2004, 25. Ugyanakkor tény, hogy Iványi már 1912-ben fogalmazó lett. Vö. SASHEGYI Oszkár, *Az Országos Levéltár személyzeti viszonyai a XX. század elején: 1903-1922*, Levéltári Közlemények 48-49 (1978), 29; *Belügyi Közöny* (1913/16), 122. Iványi életére vö. ezen kötetben : P. SZABÓ Béla, *Iványi Béla*.

⁵ VARGA E., *i.m.*, 302.

neki, ezzel Baranyai „országos allevéltárnoki cím és jelleggel felruházott országos levéltári fogalmazó” lett.⁶

Majd 1917. július 26-án Ugron Gábor belügyminiszter valóságos allevéltárnoknak nevezte ki Baranyait.⁷ A háború elvesztése utáni változások keretében – 1919 elején a levéltári hivatalnokok fizetésrendezése során – Baranyai másik három kollégájával együtt levéltárnokként a VII. fizetési osztályba került.⁸ A Tanácsköztársaság alatt Baranyai aspirált az Országos Levéltár igazgatói tisztségére is, amely Csánki május 15-i nyugdíjba vonulásával megürült volna. A tiszte végül egy Tóth Szabó Pál nevű levéltáros nyerte el, de csak néhány hónapra, talán Baranyai szerencsésjére. A kommün bukásával újra Csánki Dezső lett az igazgató,⁹ és ő azonnal vizsgálat elrendelését kérte a belügyminisztertől több kollégája ellen a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartásuk miatt. Második körben, 1919. augusztus 22-én többekkel együtt feljelentette az országos levéltárnok Baranyai Bélát is. Baranyai írásbeli megrovást kapott, később azonban fegyelmi ügye revíziója felmentő ítélettel végződött, s nem esett folt munkájának megítélésén.¹⁰ Baranyai ismét Csánki bizalmi ember lett, s (Herzog Józseffel és Döry Ferencsel együtt) irányító szerepet vállalt abban, hogy a levéltár 1923 októberére átköltöztetett a ma is használt négyemeletes, U alakú központi palotájába addigi helyéről, a budai klarissza apácák raktárára átalakított, több emeletre felosztott templomból.¹¹

A 20. század első évtizedeiben a magyar történettudomány első számú intézménye az Országos Levéltár volt, ahonnan a Magyar Történelmi Társulat számos tisztségviselője is kikerült, s ahol a társulat székhelye is volt. Iványi Béla mellett Baranyai is hamarosan szerepet kapott a Társulat vezetésében. 1916-ban lett a Társulat rendes tagja, 1917. április 26-én pedig – az 1917-1919. évkörre – az igazgatói választmány tagjává választották, s ez többször is megismétlődött az évek során (legalább 1935-ig maradt a választmány tagja).¹² Egyes források szerint 1916-18-ban Baranyai Béla volt a Magyar Történelmi Társulat titkára.¹³ Ez valójában téves adat, mivel biztos információk szerint titkárrá csak az 1918. május 23-i választmányi ülésen választották meg,¹⁴ ami 1920 decemberéig tulajdonképpen a főtitkári teen-

⁶ *Belügyi Közlöny* (1915/49), 1146.

⁷ SASHEGYI, *i.m.*, 33; *Belügyi Közlöny* (1917/37), 1103. Baranyait már ekkor jelentős nimbusz vette körül az Országos Levéltárban. Erről így írnak egyik nekrológiájában: „... valóban szenvedélyes kutató volt. Becsvágya volt, hogy a Levéltár anyagából mennél többet megismerjen. Hosszú éveken át a magyar királyi udvari kancelláriai levéltár kezelésével lévén megbízva, ennek anyagát jórészen darabról darabra átnézte, kijegyezve mindent, aminek értéket tulajdonított. Érdeklődése természetesen kiterjedt más gyűjteményekre is, és ily módon rengeteg adatot gyűjtött össze. Ezek alapján szíves készséggel, önzetlenül szolgált tájékoztatással mindazoknak — akár hivataltársainak, akár kívülállóknak —, akik felvilágosításért hozzá fordultak. Nagy segítségére volt ebben bámulatos emlékező tehetsége; többnyire fejből megmondta, hogy valamely kérdésre hol található adatok. Tudományos célú kutatásai mellett tevékeny részt vett a hivatali ügyek intézésében is, így különösen nagy buzgalmat fejtett ki a levéltári anyagnak az új épületbe leendő átköltöztetését előkészítő munkákban.” Vö. DÖRY, *i.m.*, 346.

⁸ SASHEGYI, *i.m.*, 36-37.

⁹ NIKLAI Péter, *Visszaemlékezés a Magyar Tanácsköztársaság levéltárügyére*, *Levéltári Közlemények* 29 (1959), 232 és 241.

¹⁰ SASHEGYI, *i.m.*, 40-41.

¹¹ KÁLNICZKY, *i.m.*, 31.

¹² Vö. pl. *Századok* (1919-1920), 423.

¹³ <http://www.tortenelmitarsulat.hu/tarsulat/vezetokvoltak.php>

¹⁴ *Századok* (1918), 445-446.

dők ellátását jelentette.¹⁵ Így történhetett, hogy az 1920. május 5-én tartott igazgatósági választmányi ülésen is jelen volt titkárként, s a közgyűlésen is ő számolt be a Társulat 1918-19. évi működéséről.¹⁶ Egészen 1922 elejéig ő volt a társaság titkára. Ekkor – a választmány 1922. március 16-i ülésén – jelentette be Lukinich Imre főtitkár, hogy Baranyai Béla titkár egyévi túlnyomóan külföldön töltendő tanulmányútra utazik, s ezért a Társulathoz viselt titkári állásáról lemondott. A jegyzőkönyv szerint az igazgatóválasztmány sajnálattal vette tudomásul a társulati titkár távozását, neki ezen tisztségnek ellátása körül kifejtett buzgóságáért és fáradozásáért köszönetét fejezte ki.¹⁷

A titkári pozíció feladásának oka tulajdonképpen a Társulat elnöke, Klebelsberg Kunó törekvéseire vezethető vissza. Klebelsberg felfigyelt Baranyainak a levéltárban végzett kiváló munkájára – nem utolsósorban arra, hogy milyen tevékeny és áldozatos részt vállalt azokból a nehéz munkálatokból, melyek az Országos Levéltár anyagának az új, modern épületbe való átköltözését előkészítették¹⁸ –, valamint a Magyar Történelmi Társulatban végzett tevékenységére. Így amikor a Társulat a Klebelsberg Kuno kezdeményezésére Hollandiában összegyűjtött adományok jelentős részét a „*Magyarország újabb kori történetének forrásai*” című vállalkozásra rendelte fordítani, a megjelölt 14 téma közül az egyik Baranyai Béla neve alatt a „*Kollonich Einrichtungswerkje*” címet viselte, melynek végső célja az volt, hogy a forrást a Magyar Történelmi Társulat „*Fontes*”-kiadványainak sorozata számára feldolgozza és publikálja.¹⁹

Klebelsberg egyik beszédében így fogalmazta meg Baranyai feladatát: „*Kollonics Einrichtungswerkje csak egyik mozzanat ebben a tervezetben, melyből többek között kisarjadzik a kancellária újjászervezése és a neoacquistica commissio beállítása. Ezeknek a bonyodalmas tárgyalásoknak kibogozásával foglalkozik Baranyai Béla tagtársunk, ki előreláthatólag az évek hosszabb során át folytatja majd bécsi intézetünk kötetében levéltári kutatásait. E kutatások érdekes adalékot szolgáltatnak központi kormányzeteink: a kancellária, a helytartótanács és az udvari kamara történetéhez. A magyar ancien régime e három központi főhatósága történetének megírása is okvetlenül szükséges ahhoz, hogy a magyar közigazgatási történelmet egyáltalában meg lehessen konstruálni. A kancelláriára mint hatóságra vonatkozó publicatiót Baranyai Béla, az udvari kamarára vonatkozót pedig Herzog József tagtársunk készíti elő.*

De a Baranyai-féle bécsi kutatások nemcsak kormányzat-és közigazgatás történelmi szempontból bírnak jelentőséggel, hanem azért is, mert a neoacquistica commissio munkálkodásának feltárása vetheti csak meg újabbkori gazdaság- és társadalomtörténetünk hordképes alapjait is.”²⁰

¹⁵ *Századok* (1921-1922), 138. Ekkor Lukinich Imrét választották meg főtitkárnak.

¹⁶ *Vö. Századok* (1920), 419., és 411-419.

¹⁷ *Századok* (1921-1922), 460. Baranyai utódja Kossányi Béla addigi titkárségét lett. *Vö. Századok* (1923-1924), 384. Az MTT honlapja (<http://www.tortenelmirtarsulat.hu/tarsulat/vezetokvoltak.php>) ebben a tekintetben tehát hibás!

¹⁸ VARGA E., *i.m.*, 302; KÁLNICZKY, *i.m.*, 31.

¹⁹ *Századok* (1920-1921), 306-309.

²⁰ *Elnöki megnyitóbeszéd*, A Magyar Történelmi Társulat 1922. évi november hó 30-án tartott közgyűlésén mondotta KLEBELSBERG Kunó, *Századok* (1921-1922), 616.

Ezen új megbízása miatt az újonnan felállított Bécsi Magyar Történeti Intézethez helyezték át 1922-ben, így kiszakadt az Országos Levéltár kötelékéből, s – mint láttuk – megvált a Magyar Történelmi Társulat eddig betöltött titkári tisztétől is. Ezután a bécsi levéltárakban folytatta munkáját. A bécsi levéltárak szorgalmas feltérképezése mellett jelentős szerepet betöltve segített Károlyi Árpádnak²¹ a bécsi magyar kultúrintézmények szervezésében és vezetésében is.²² A 20-as években ő töltötte a legtöbb időt a bécsi intézetben, több mint öt évet szinte megszakítás nélkül. A kapott feladatot rendkívül komolyan vette, s hangyaszorgalommal vetette bele magát a munkába. Munkája elismeréseképpen 1923-ban – az Országos Gyűjteményegyetem²³ állományában – országos főlevéltárnoki címet kapott. Baranyai Béla a Történelmi Társulatban betöltött fontos szerepe és tagsága mellett a '10-es évektől tagja, majd egy ideig választmányi tagja volt a Magyar Heraldikai és Geneológiai Társulatnak és Debrecenbe kerülése után a Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának.²⁴

Amikor 1927 elején – váratlanul ugyan, de - nyilvánvalóvá vált, hogy a kutatói szabadságát töltő Iványi Béla már nem tér vissza debreceni katedrájára, a Kari Tanács azonnal egy bizottság kiküldéséről döntött, amelynek a megüresedő tanszék betöltését kellett előkészítenie.²⁵ A bizottság négy hónap múlva állott elő a javaslattal: nem pályázat kiírását javasolta, hanem a meghívást tartotta a gyorsabb járható útnak. Így az 1927. június 18-i rendkívüli kari ülésen Szentpéteri Kun Béla, mint a Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tanszék betöltésével foglalkozó bizottság előadója, bemutatta a bizottság által egyhangúan elfogadott javaslatát, mely szerint az üresedésben lévő tanszékre dr. Baranyai Béla országos főlevéltárnok meghívását proponálja. A Kar tagjai titkos szavazással egyhangúan a meghívás mellett döntöttek.²⁶ A tanszék betöltésének további lépései, az egyeztetések részletei nem ismeretesek, de az bizonyos, hogy Baranyai vállalta a feladatot, és hajlandó volt a levéltárak és könyvtárak világát az egyetemi katedrával felváltani. Így – igaz csak – 1927 novemberében a kari ülésen ki is hirdethették Baranyai kinevezését, de azt is, hogy „[e]gyüttal a VKMiniszter Úr a szolgálat érdekében megengedte, hogy Dr. Baranyai Béla ny.r. tanár előadásait csak a tanév II. felében kezdje meg.

²¹ SZEKFŰ Gyula, *Károlyi Árpád, a történetíró* = Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére: 1933. október 7., Budapest, 1933, 5-27.

²² VARGA E., *im.*, 302; KÁROLYI Árpád, *A Bécsi Magyar Történeti Intézet első lustruma, 1920–1925*, Levéltári Közlemények 3 (1925/1-4), 300.

²³ Az Országos Magyar Gyűjteményegyetemről az 1922. XIX. tc. rendelkezett. A Gyűjteményegyetem részei az Országos Levéltár, a Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára voltak. A Gyűjteményegyetemet a kultuszminiszter fennhatósága alá tartozó tanács igazgatta, mely az intézmények képviselőiből és a kultuszminiszter által kinevezett megbízottakból állt. Vö. *Magyarország a XX. században*, szerk. KOLLEGA TARSOLY István, Budapest, Szekszárd, 1996-2000, V. 342. Később részévé váltak a bécsi, a berlini és a római Collegium Hungaricum-ok is.

²⁴ *ÉK*, 1933/34, 110-111.

²⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1927. február 24. 185. sz. A bizottság tagjai Márffy Ede dékán, Teghze Gyula, Szentpéteri Kun Béla, Bacsó Jenő és Barabási Kun József lettek.

²⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1927. június 18. 287. sz. Sajnos Kun Béla jelentésének szövege nem maradt fenn a kari jegyzőkönyvben.

Dékán bejelenti, hogy Dr. Baranyai Béla az Egyetem Tanácsa előtt folyó évi október hó 28-án a hivatali esküt letette, egyúttal a dékánál bejelentette azon kérését, hogy előadásait csak a folyó tanév II. felében kezdhesse meg.

Tudomásul szolgál azzal, hogy ezen rendelkezés folytán a jogtörténeti tanszék helyettesítését a folyó félév végéig az eddig is helyettesítő Dr. szentpéteri Kun Béla ny.r. tanár folytatja.”²⁷

A kinevezéssel Baranyai élete jelentős fordulatot vett, de bécsi feladatait nem sikerült gyorsan lezárnia, ezért debreceni szolgálatát 1928 januárjában rögtön szabadság-kéréssel kezdte: „A Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatója Dr. Baranyai Béla ny. r. tanár részére egy heti szabadságot kér. Dékán jelenti, hogy a kért szabadságot megadta.”²⁸ Baranyai életében ekkor amiatt is új korszak kezdődött, hogy 47 évesen megnősült.²⁹

Előadásait tehát valószínűleg kisebb késéssel kezdhetette meg.³⁰ Először 1928 március végén jelent meg a Kari Tanács ülésén, ahol – mint legújabb professzor – a jegyzőkönyvvezetés feladatát is rögtön ellátta. Ezután Baranyai rögtön ízelítőt is kapott az egyetemi tanársággal járó adminisztratív feladatokból. Áprilisban két hallgató párbajával kapcsolatban a „fegyelmit megelőző vizsgálat” vizsgálóbiztosául jelölték ki, vagyis egy nagyon népszerűtlen és kellemetlen feladatot kapott. Baranyai azonban közmegelegedésre oldotta meg a feladatot: az egyik hallgatónak a dékán általi megintést, a másiknak az Egyetemi Tanács általi megintést javasolt.³¹

A kedvező belépő ahhoz vezetett, hogy az elkövetkező években Baranyait feltűnően sok kérdésben kérte fel a Kar szakértői vélemények kidolgozására: így a közszolgálati alkalmazottak és nyugdíjasok gyermekeinek nagyobb egyetemi tandíj-kedvezménye tárgyában;³² az egyetemi tanárok, tisztviselők és egyéb alkalmazottak rendszeres fizetésen felüli járandóságainak megadóztatása ügyében, 1935 elején;³³ a kari jegyzethelyzetről, midőn annak kimondását javasolta, hogy – egyéb törekvésekkel szemben – mindig az előadó tanár hozzájárulása mellett lehessen csak kiadni az előadásairól készített jegyzeteket, s itt a szerzői jogokra hivatkozott;³⁴ az egyetemi hallgatók létszámcsökkentésével kapcsolatban, ahol óvatosságot és kérdésbe való beavatkozástól tartózkodást javasolt a Karnak;³⁵ a tanszékek betöltési eljárásának kérdésében az akkor megjelent új törvény betartása mellett érvelt és jelentésében hangsúlyozta, hogy az Egyetemi Tanácsnak is tényleges szerepet kell kapnia a professzorok kinevezési eljárásában.³⁶

²⁷ Kari-Jegyzőkönyv 1927. november 10. 93. sz.

²⁸ Kari-Jegyzőkönyv 1928. január 25. 184. sz.

²⁹ Kari-Jegyzőkönyv 1928. február 17. 215. sz.: „Dékán jelenti, hogy Dr. Baranyai Béla kartársunk folyó hó 11-én tartotta Klosterneuburgban esküvőjét s ez alkalommal őt a Kar nevében táviratilag üdvözölte.”

³⁰ Baranyai debreceni tevékenységéről vö. BALOGH Judit, *Iskolateremtők és iskolák: Képek a régi jogi kar(ok) professzori arcképcsarnokából* = Tanulmányok dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára, szerk. BALOGH Elemér, HOMOKI-NAGY Mária, Szeged, 2010, 89-91.

³¹ Kari-Jegyzőkönyv 1928. június 12. 291. sz. Előbbi javaslatot a Kari Tanács elfogadta, a másik hallgatónak viszont rektori megrovást javasolt, az iratok átküldése mellett.

³² Kari-Jegyzőkönyv 1934. 10. október 24-i üléséhez csatolt jelentés.

³³ Kari-Jegyzőkönyv 1935. január 12. 212.sz.

³⁴ Jelentés csatolva: Kari-Jegyzőkönyv 1936. január 27.

³⁵ Kari-Jegyzőkönyv 1940. szeptember 18. 73. sz.

³⁶ Kari-Jegyzőkönyv 1941. április 30. 449. sz. Csatolva Baranyai hat oldalas jelentése. Az 1940: XXVIII. tc. 5. szakasza megváltoztatta ugyanis a korábbi gyakorlatot, ami szerint az egyetemek tanácsa csak formálisan erősítette meg a kari tanácsok új egyetemi tanárok kinevezésére vonatkozó felterjesztéseit.

Baranyai szorgalmát és a jogi oktatás ügye melletti elkötelezettségét jól mutatják azok a szabályzattervezetei, melyeket 1932-ben – egy újabb jogoktatási reformtervezet kari véleményezése során – készített el. Magyary Zoltán – akkor VKM osztályvezető – 1931 decemberében véglegessé vált, a jogász képzés reformjával kapcsolatos tervezetét kellett véleményeznie ekkor valamennyi jogi karnak, köztük a debreceninek is. A Magyary-tervezet egyrészt a jog- és államtudományi karok és a jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjének, másrészt a doktorátusnak a reformját tűzte ki célul. A szabályzat-tervezetek szövegét – a kor szokásainak megfelelően – megküldték a jogi karoknak.³⁷ A debreceni kar professzorai is alaposan körüljárták a kérdést, bizottságot küldtek ki a kari válasz előkészítésére, és a kari jegyzőkönyvek tanúsága szerint valamennyi egyetemi tanár hosszabb-rövidebb elaborátumot készített a tervezettel kapcsolatban. A legszorgalmasabbak egyike Baranyai Béla volt. Ő a Magyaryéval párhuzamos tervezeteket (Tanulmányi és vizsgarendi Szabályzattervezet, Doktori szigorlati Szabályzattervezet) készített, és azt a Karnak be is mutatta.³⁸ Ezek a tervezetek „a Magyary-féle tervezet *által* a helyeselt alapvető elveinek és céljainak elvi elfogadásának alapján” állanak, „kivéve ebből a jogakadémiák disparitásának általa nem helyeselt mélyítését.” Tervezeteit Baranyai nem tekintette a – több ülésben kialakított – kari álláspont opponálásának, csak különvéleményként való konstatacióját kérte azon pontoknak, ahol véleménye eltért volna a Kar véleményétől. Kérte ugyanakkor, hogy tervezetei szövegét – a Kar végső álláspontjához mellékelve – küldjék meg a miniszternek.³⁹

Baranyai alapvetően egyetértett a Magyary-féle tervezet alapelveivel, a leckelátogatási kényszer bevezetésével és a „doktorátus minősítési címül adásának megszüntetésével”, vagyis a doktori cím megszerzésének tudományos teljesítményhez való kötésével. Baranyai leginkább abban a tekintetben bírálta a tervezetet, hogy a jogakadémiákat hátrányos helyzetbe hozza, mivel kizárja azon tehetséges hallgatókat a doktorálás lehetőségéből, akik jogakadémián szerzetek abszolutóriumot: „De magam a leghatározottabban ellenzem ennek a korlátnak a felállítását, nem csak disparitás szükségtelen mélyítése miatt, hanem azért is, mert ezzel elzárnók a doktorálás lehetőségét a még oly érdemes tudományos munkás előtt is csak azért mert abszolutóriumát nem egyetemen, hanem csak (?) akadémián szerezte.”⁴⁰ Bár a kötelező leckelátogatás előírását támogatandónak tekintette Baranyai, de bírálta a tanulmányi- és vizsgaszabályzat tervezetnek azt a törekvését, hogy ezt a célt kötelező gyakorlatok előírásával kívánja elérni: „Ha a hallgató a megfelelő főkéllégiumot nem hallgatja állandóan, teljes tájékozatlansággal lesz a kötelező gyakorlaton jelen, akadályaként az eredményes haladásnak, eredménytelen fogyasztójaként a tanár fáradozásának. Kötelezőnek kell tehát deklarálni a főkéllégium látogatását, illetve mindennemű kéllégium látogatását is.” A „kötelező kolloquálás” elvét is támogatja, és csak kivételesen, a „gazdasági lehetetlenülés abszolút akadály” fennfor-

Baranyai az új törvény szerint – a bölcsészkar álláspontjával szemben – amellet érvelt (és ezt az álláspontot a Kar magáévá tette), hogy az egyetemi tanácsok meghallgathatják a jelölt professzorokat.

³⁷ Vö. LADÁNYI Andor, *Törekvések és kísérletek a jogász képzés reformjára 1890-1944*, Budapest, 2007, 59-61.

³⁸ Csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1932. április 16.

³⁹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1932. április 16. 332. sz.

⁴⁰ Dr. Baranyai Béla egyetemi ny.r. tanár *Megjegyzései a jogi oktatási reformtervezet egyes részeire*, 2. Csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1932. április 8.

gás esetén engedné meg, hogy a hallgató – „minden számbaveendő körülmény komoly megfontolásával” – felmentést kapjon a Kartól az előadások látogatásának kötelezettsége alól.⁴¹ Saját tervezeteiben egyébként több szövegmódosítási és szerkezeti javaslattal élt. A Kar végeredményben szükségesnek – de a válság miatt időszerűtlennek – tekintette a jogászképzés tervezett reformját, egyetértett az egységes jog- és államtudományi képesítés bevezetésével, de (kis többséggel) a doktorátus minősítő jellegének fenntartása mellett szavazott. Mindenképpen megvalósítandónak tekintették a debreceni professzorok a következő törekvéseket: egységes jog- és államtudományi képesítést adó doktorátus, a karok közötti „vándorlások” korlátozása, a kötelező gyakorlatok és kollokviumok bevezetése, minden tanszék mellé legalább egy asszisztensi állás szervezése, a „jogi szanatóriumok” (üzleti alapú vizsgafelkészítők) működésének ellenőrzése, végleges döntés a jogakadémiák sorsáról.⁴²

Debreceni éveit alatt Baranyai több egyetemi és kari tisztséget is ellátott, több bizottság tagja volt. 1934-től tíz éven keresztül dolgozott az Egyetem Testnevelési Bizottságában.⁴³ 1937 szeptemberétől Marton Géza helyett az egyetemi Könyvtári Bizottság póttagjává választotta a Kar.⁴⁴ Az 1937/38. tanév végén Kováts Andor helyébe kollégái Baranyait választották meg négy évre az egyetem Gazdasági Bizottsága tagjául, s a tisztséget egészen távozásáig betöltötte.⁴⁵ Az 1937/38. tanévtől az egyetemi Becsületügyi Bizottságban is dolgozott.⁴⁶ Éveken át volt a Szent László Kör tanárelnöke, mely posztjáról 1938 végén mondott le a rektornál.⁴⁷ Később a görög katolikus ifjúságot tömörítő Vasvári Pál Kör felügyelő tanára lett.⁴⁸

A Karon az 1934/35. tanévben a felvételi bizottság tagja volt.⁴⁹ 1939 őszétől debreceni tevékenysége végéig a kari Felvidéki tanulmányi kedvezményi bizottság, 1937 és 1942 között megszakítással, négy tanéven keresztül a Tanulmányi kedvezményi bizottság, 1938/39. tanévben a Tandíjmentességi bizottság tagja volt.⁵⁰ Ez utóbbi tagságáról 1941 végén mondott le, és a többi professzor rábeszélése ellenére sem módosított ezen szándékán.⁵¹

Legfontosabb adminisztratív funkciója természetesen a jogi kar dékáni pozíciójának betöltése volt, melyre két ízben is megválasztották: először az 1933/34. tanévre 1933. június 8-án egy tartózkodás híján egyhangúan,⁵² míg másodszor az 1939/40. tanévre, ismét csak egyhangúlag.⁵³

Első dékánysága nem volt könnyű időszak az egyetem életében. A tanévet heves diákzavargások és rendzavarások jellemezték, ami szinte egész tanév során foglalkoztatta a Kari Tanácsot és az Egyetemi Tanácsot is. Bár az Egyetemi Tanács a

⁴¹ *Uo.*, 7.

⁴² *Kari-Jegyzőkönyv* 1932. április 16. 332. sz. Vö. LADÁNYI, *i.m.*, 62.

⁴³ HOLLÓSI, *i.m.*, 295.

⁴⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1937. szeptember 3. 21. sz.

⁴⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1938. május 13. 313. sz.

⁴⁶ HOLLÓSI, *i.m.*, 294.

⁴⁷ *Kari-Jegyzőkönyv* 1938. november 24. 164. sz.

⁴⁸ *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. február 13. 271. sz. Ezekről röviden BALOGH, *i.m.*, 89-90.

⁴⁹ HOLLÓSI, *i.m.*, 294.

⁵⁰ *Uo.*, 294.

⁵¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1941. december 16. 234. sz.

⁵² *Kari-Jegyzőkönyv* 1933. június 6. 421. sz.

⁵³ *Kari-Jegyzőkönyv* 1939. június 6. 515. sz.

rendzavarásokkal kapcsolatos fegyelmi ügyeket a saját hatáskörébe vonta, a jogi kar tanácsának is volt dolga a már a tanárokkal is tiszteletlenül viselkedő hallgatók megregulálásával kapcsolatban.⁵⁴ Több esetben kellett fellépnie a Karnak a zsidó származású hallgatók elleni atrocitások (előadásra való bejutás akadályozása, hátsó padosorokba kényszerítés) miatt.⁵⁵ Az Egyetemi Tanács is több joghallgatóval szemben hozott fegyelmi büntetést, súlyosabb esetben a tanulmányoktól való eltiltást,⁵⁶ vagy enyhébb esetben a kedvezményekből való kizárást.⁵⁷ A hallgatóság egy ízben két napon keresztül még az előadásokat is bojkottálta.⁵⁸

Dékánságának utolsó időszakában érkezett meg azon miniszteri leirat, amelyben a miniszter az 1934/35. tanévre a meglévő tanszékek számának csökkentését rendelte el, s ennek értelmében a debreceni jogi karon a korábbi 13 helyett mindössze 11 tanszék fennmaradását engedélyezte, tulajdonképpen ennyi finanszírozását biztosította. A miniszteri rendelet az egyházjog és a jogtörténet, valamint a közjog és a politika összekapcsolását javasolta.⁵⁹ A kérdés megoldása a következő tanévre maradt.⁶⁰

Baranyai nem egykönnyen tette túl magát dékáni éve nehézségein, a diákmozgalom okozta nehézségeken: a következő szeptemberi felvételinél tiltakozott – igaz eredménytelenül – az egyik hangadó diákvezér felvétele ügyében.⁶¹

Második dékánsága valamivel eseménytelenebb volt, bár a szénhiány, Teghze Gyula halála és a jogi oktatás reformjának újabb meglebegtetése, feljegyzésre méltó események voltak abban a tanévben is. A jogi oktatás reformja tárgyában az Országos Felsőoktatási Tanács jogszabály tervezetét kellett a Karnak véleményeznie.⁶² Az előterjesztett reformelképzeléseket inkább opponáló döntés csak 1940 februárjában született meg.⁶³

⁵⁴ Pl. *Kari-Jegyzőkönyv* 1933. november 30. 112. sz.

⁵⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1933. december 20. 166. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. január 26. 186. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. február 28. 243. sz.;

⁵⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. február 28. 190. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. március 21. 278. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. május 3. 299. sz.

⁵⁷ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. február 28. 238. sz.

⁵⁸ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. május 3. 313. sz. A diákmozgalmakról részletesebben vö. TÓTH Pál Péter, *Az egyetemi hallgatók mozgalmi Debrecenben, 1933-1936, Századok* (1981/6), 1199-1204.

⁵⁹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. június 23. 370. sz..

⁶⁰ Vö. P. SZABÓ Béla, *Tanulmányok évtizedek: A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar (1914-1949)*, Debrecen, 2011, 27-28.

⁶¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. szeptember 10. 4. sz.: „Dékán bemutatja a felvételi bizottság jegyzőkönyvét, javasolva, hogy a bizottság egyhangú megállapodása szerint sorozott folyamodókat a kar vegye fel.

Külön felemlíti ezek mellett Barcza Gedeonnak felvételi ügyét, akinek felvételéhez Dr. Baranyai Béla mint a bizottság tagja azon okból nem járult hozzá, mert nevezett mint a múlt tanévi ifjúsági mozgalmak tehetségtelen vezére semmiképpen nem kívánatos elem karunkon; emberességi szempontok sem szólván felvétele mellett, mert mint tanári oklevéllel rendelkező diplomásnak nincs feltétlenül szüksége egy második, épen jogi diplomára.” A Kar azonban egy ellenszavazattal Barcza felvétele mellett döntött. A későbbi sakknagymester Barcza Gedeon a debreceni bölcsészek Turul-szervezetének, az Árpád Bajtársi Egyesületnek volt a vezetője a '30-as évek első felében. Vö. KEREPESZKY Róbert, *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919-1945)*, PhD-értekezés, DE BTK, 2009, 104.

⁶² *Kari-Jegyzőkönyv* 1939. december 20. 188. sz.

⁶³ *Kari-Jegyzőkönyv* 1940. február 17. 334. sz. A jegyzőkönyvhöz csatolva Szentpéteri Kun Béla munkálata.

Legidőrablóbb megbízatását a '40-es évek elején, már a háború alatt kapta Baranyai a Kartól: az első dékánása alatt általa kezdeményezett⁶⁴ ún. Szociális Tanfolyam⁶⁵ igazgatásával bízták meg 1942 szeptemberétől.⁶⁶ Baranyai nagy lelkiismeretességgel végezte munkáját,⁶⁷ éves jelentései mind ezt tükrözik.⁶⁸ Szívén viselte a tanfolyam sorsát és a háborús nehézségek ellenére még növelni is igyekezett az elméleti képzés féléveinek számát,⁶⁹ gondoskodott a karon kívüli előadók megnyeréséről⁷⁰ és több javaslatot fogalmazott meg a tanulmányi és vizsgarenddel valamint a tanfolyam effektívebbé tételével kapcsolatban.⁷¹

Ami debreceni oktatási tevékenységét⁷² illeti, Baranyai Béla a jogtörténeti főtárgy oktatása tekintetében folytatta az Iványi által megteremtett irányvonalat: mindkét félévben magyar alkotmány- és jogtörténetet oktatott, de megfigyelhető hangsúlyeltolódásokkal.

Már az 1927/28. tanév II. félévének könyvatos előadásanyagában megfigyelhető, hogy Baranyai néhány olyan kérdéskört adott elő részletesen, amely Iványinál nem szerepelt. Ebben az alig százoldalas kéziratot füzetben⁷³ az alkotmányfejlődés alapvonalai 1308-tól 1848-ig kerülnek összefoglalásra. A királyi trón betöltése, a trónöröklés és a királyválasztás szabályai⁷⁴ után a koronázási jelvények, a koronázási szertartás, a koronázási hitlevél pontjai⁷⁵ kerülnek elemzésre. A királyi udvartartás (köztük a testőrség is) viszonylag nagy teret kap a jegyzetben.⁷⁶ Néhány kormányzási kérdés után a királyi címerrel kapcsolatos történeti tények és hatályos jogszabályok elemzése következik.⁷⁷ Természetesen nem tudhatjuk, hogy a

⁶⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. május 3. 335. sz. Baranyai, mint dékán kezdeményezte a szociálpolitikai tanfolyam megindítását, amelynek előkészítésére a dékán mellett Teghze Gyulából és Bozóky Ferencből álló bizottságot küldött ki a Kar. A kérdés aztán 1941 szeptemberében került újra napirendre, miután a belügyminiszter kezdeményezte szociális tanfolyamok szervezését. Ezzel kapcsolatban Flachbart Ernő készített véleményes jelentést a Kar számára, mely nyomán a Kar késznek mutatkozott a Kar mellett szervezett szociális tanfolyam ügyének felkarolására. *Kari-Jegyzőkönyv* 1941. szeptember 10. 2. sz. és 1941. szeptember 17. 5. sz., valamint az utóbbi jegyzőkönyvéhez csatolt jelentés. A megvalósítással kapcsolatos kari állásfoglalásokra vö. *Kari-Jegyzőkönyv* 1941. november 11. 136. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1941. december 16. 217. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. augusztus 29. 534. sz.; *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. augusztus 31. 535. sz.

⁶⁵ Néhány információra ezzel kapcsolatban Vö. HOLLÓSI, *i.m.*, 249.,

⁶⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. szeptember 9. 5. sz. Baranyai 5:3 arányú szavazással nyerte el a tisztséget, Zachár Gyulával szemben. A tanfolyamot már ezen év januárjában be akarták indítani, de abból nem lett semmi.

⁶⁷ Nagy lendülettel vetette bele magát a tanfolyam megszervezésébe. Vö. *Kari-Jegyzőkönyv*. 1942. október 14., 46. és 58. sz.

⁶⁸ Az első évről való jelentése csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. szeptember 30.

⁶⁹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. március 4. 334. sz. és az ahhoz csatolt jelentés; *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. szeptember 30. 75. sz.

⁷⁰ *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. szeptember 22. 8. sz.

⁷¹ A *Kari-Jegyzőkönyv* 1942. október 23-i ülése jegyzőkönyvéhez csatolt jelentés. Vö. még *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. február 11. 230. és 257. sz.

⁷² Erről röviden vö. BALOGH, *i.m.*, 90; HOLLÓSI, *i.m.*, 36-45.

⁷³ *Jogtörténeti jegyzet: BARANYAI Béla előadásai után (1927/28. II. félév)*, Debrecen, 1928.

⁷⁴ *Jogtörténeti jegyzet, i.m.*, 8-29. Ebben a körben viszonylag részletesen foglalkozik Baranyai kedvenc kutatási témájával, az 1687-es országgyűlés örökösödési jogra vonatkozó rendelkezéseivel és annak következményeivel.

⁷⁵ *Uo.*, 30-58.

⁷⁶ *Uo.*, 59-72.

⁷⁷ *Uo.*, 91-111.

jegyzet valóban mennyire tükrözi vissza a heti öt órás előadások anyagát, de jól mutatja, hogy melyek voltak Baranyai számára legfontosabb, a hallgatók számára is kiemelendő kérdéskörök.

Jóval átfogóbb és komplexebb előadásanyagot tükröz a Baranyai előadásairól fennmaradt második, érettebb jegyzet, melyet a '30-as évek végén használtak a debreceni joghallgatók.⁷⁸ Viszonylag szokatlan módon Baranyai előadásait a jogtörténet-oktatás hazai történetének összefoglalásával kezdte.⁷⁹ A következőkben „a jogi szakoktatási rendszerek története” következik néhány oldalon a *Ratio Educationistól* kezdődően. Külön tárgyalja röviden az egyetemek és a jogakadémiák történetét.⁸⁰ Külön előadásban értekezett Baranyai a jogtörténet fogalmáról és feladatáról. Ezen belül az állam és a jog, valamint (a kötetvégi kiegészítésben) a történelem fogalmát, a jog fogalmának rétegzettségét és további jogterületekre (*ius publicum – ius privatum*) bontását villantja fel.⁸¹ Baranyai a jogtörténet következő fogalmát adja: „A jogtörténelem (jogtörténet) tehát az a tudomány, mely az állami és társadalmi külső rend történetével, vagyis a jogintézmények (jogágak) keletkezéseivel, változásaival, (át-) alakulásaival és (esetleges) elmúlásával foglalkozik; ezeket kutatja, kikutatván előadja.”⁸²

Ezután a magyar alkotmány- és jogtörténet korszakainak, illetve a korszakolás jelentőségének, illetve Hajnik és Timon korszakrendszerének bemutatása következik. Baranyai lándzsát tör amellett, hogy nem 1848-ig, hanem 1918-ig kell a hallgatókat beavatni az alkotmány- és jogtörténet legfontosabb eseményeibe.⁸³ A jegyzet

⁷⁸ *Magyar alkotmány és jogtörténet: dr. BARANYAI Béla egyet. ny. r. tanár előadásai után készült jegyzet*, Debrecen, 1938.

⁷⁹ *Uo.*, 1-4.

⁸⁰ *Uo.*, 4-10.

⁸¹ *Uo.*, 10-12.

⁸² *Magyar alkotmány és jogtörténet, i.m.*, Pótlás, 5. Baranyai bizonyos kritikával szemléli, és tautológiának tekinti a tárgy „alkotmány- és jogtörténet” elnevezését, illetve az oktatott tananyag tradicionális felosztását: „*Tudni kell azonban, hogy a két nagy jogvidék, a közjog és a magánjog történetének az alkotmány- és a (szűkített értelmű) jogtörténet közt való tanmeneti elosztása, amint az a múltban kifejlődött, s a jelenben is érvényesül, nem következetes. Mert a kétségtelenül közjogokat képező perjogot és büntetőjogot (anélkül természetesen, hogy magánjogokká akarná ezeket átminősíteni ezzel), tanmenetileg átvonta az alkotmánytörténetből a magánjogok története mellé a szűkebb értelemben vett jogtörténetbe.*” *Uo.*, 6.

⁸³ *Magyar alkotmány és jogtörténet, i.m.*, 12-15. Baranyai a következő „sémát” látja alkalmasnak:

„1. Az első államszervezet és birtokrend (Szent István királyságáig)

2. Az önálló államélet korának alkotmány története 1526-ig.

a.) a Szent István által létesített állami és társadalmi rend (patrimoniális királyság) ideje a XIII. század közepéig.

b.) a rendiség kialakulása és küzdelme a királysággal állami függetlenség mellett. (Itt a rendek az erősebbek a következő korban a királyság, jóllehet itt is meg van a rendiség.)

3. Az uniós államélet, csonka államiség korának alkotmánytörténete (1526-1848-ig)

a.) a rendiség küzdelme a királysággal, függéses államélet mellett (1526-1848-ig)

b.) az állampolgári egyenlőség alapján szervezett nemzet küzdelme a királysággal, függéses államélet mellett (1848-1918-ig.)

(Jogforrások: a magánjog, a büntetőjog és a perjog története a jogágak kodifikációjáig.) Az így előálló schémák helyességét, majd az alkotmány történetnek újabb végpontig való kidolgozása után nyert tapasztalatok alapján lehet véglegesen megítélni, de abban, hogy a jogtörténetnek korszakolási schémája nem azonos az alkotmány történetével, s azért ennek a korszakolási beosztása nem is alkalmazható mindenben a jogtörténetre, tehát ettől függetlenül tárgyalandó, változást nem fog hozni.” *Magyar alkotmány és jogtörténet, i.m.*, 15.

tanúsága szerint terjedelmes részben adta elő Baranyai a jog- és jogtörténet megismerési forrásait: az ún. (nem jogi) „*descriptiv*” forrásoknak, a törvényeknek, a helyhatósági statútumoknak legfontosabb gyűjteményeit említi meg, a szokásjog tekintetében a Hármaskönyvre és a hatalmas okleveles gyűjteményekre (ezeket jellegük szerint csoportosítva) utal.⁸⁴ Nagy jelentőséget tulajdonít a volt levéltáros a jogtörténet segédtudományainak, közülük kiemelten a diplomatikának: igen értékes és érdekes oklevéltani „gyorstalpalót” kínál hallgatóinak.⁸⁵ Segédtudományként kiemeli a paleográfiát és a kronológiát, valamint a nyelvtudományt és az archontológiát.⁸⁶

Ezen bevezetés után az őstörténettel kezdi fejtegetéseit a deskriptív források alapján, majd a honfoglalás és a fejedelemség korának szervezeti viszonyait elemzi, de foglalkozik ezen kor „*perjog*”-ával, büntetőjogával és magánjogával is.⁸⁷ A szent istváni rend ismertetését is a megismerési források felvillantásával kezdi, ezzel hangsúlyozza, hogy mennyire fontos az, honnan szerezhetik a történészek ismereteiket. Említésre kerülnek a *decretumok*, privilégiumok, statútumok és formula-gyűjtemények.⁸⁸ Ezután Horvátország, Szlavónia és Dalmácia kormányzatával, – némileg váratlanul – röviden a címertörvénnyel, illetve futólag a királyi trón betöltésének szabályaival, a koronázással foglalkozik.

A második korszak „*az uniós államélet kora*” ismertetését szintén – az általa annak tekintett – megismerési források (a hitlevél, a koronázási eskü) bemutatásával kezdi, majd a koronázási jelvények őrzése, és – igen részletesen – a király székhelyével, illetve udvartartásával kapcsolatos szabályoknak a legmodernebb normák figyelembe vételével való ismertetése következik.⁸⁹ Mint látható Baranyai jelentős teret szánt saját kedvenc kutatási területeinek is előadásában.

A rendi korszak feldolgozását a rendekre vonatkozó szabályok és elvek bemutatása indítja: először a nemesi rend kerül sorra. Előadja a nemesség megszerzésének módjait, részletesen szól az „indigenálás” lehetőségéről, majd a különböző nemesi címek beható tárgyalása következik (hercegi, grófi és bárói cím), valamint a „*nemességvizsgálat és nemesség igazolás*” szabályai.⁹⁰ Baranyai itt le sem tagadhatná, hogy ízig-vérig levéltáros. Ezután „*Átmeneti társadalmi és jogi alakulatok*” címmel olyan, a nemesség és a jobbágyság között elhelyezkedő „alakulatokra” vonatkozó jogszabályok és elvek tárgyalása következik, mint a *praedialisták*, az *agilisek*, a nemes jászkunok és a nemes hajdúk.⁹¹ Viszonylag részletesen foglalkozik a jobbágyok jogi helyzetével,⁹² viszont egyáltalán nem beszél itt a városi polgárságról. A jegyzet ezután éles irányváltással a magyar jog kodifikációs kísérleteiről (*Quadripartitum* és a XVIII. századi tervezetek) kezd el értekezni, majd hirtelen visszatér a rendiség felbomlásának, a jogegyenlőség kialakulása témaköréhez.⁹³ A

⁸⁴ *Uo.*, 15-18.

⁸⁵ *Uo.*, 18-21.

⁸⁶ *Uo.*, 21-22.

⁸⁷ *Uo.*, 22-36.

⁸⁸ *Uo.*, 36-39.

⁸⁹ *Uo.*, 43-50.

⁹⁰ *Uo.*, 51-61.

⁹¹ *Uo.*, 61-65.

⁹² *Uo.*, 65-68.

⁹³ *Uo.*, 68-70. és 70-72.

jegyzet itt nélkülözni látszik minden gondolati fonalat, különböző témakörök sorjázna egymás után. Előbb részletes újkori jogforrástan (törvény, privilégium, statútum, bírói döntvények, miniszteri rendeletek, „országgyűlések és delegátusok házszabályai”, „szokásjog és császári pátensek”, illetve vegyes jellegű források és formula-gyűjtemények),⁹⁴ majd – egyik kedvenc tárgyköröként – a trónbetöltés szabályai következnek.⁹⁵ De ezután – ismét csak a „patchwork”-szerű felépítésnek megfelelően a Werbőczy előtti kodifikációs kísérletekkel, majd – még inkább hátrálva az időben – a hűbériség és hűbéri államszervezet kerül terítékre.⁹⁶ Majd egy már a korábbi jegyzetben is jelentős helyet elfoglaló témakör, a címertörvény ismertetésének folytatása következik, majd a királyok számozásával, – s ismét – a királyi esküvel és hitlevéllel, a koronázás formaságaival foglalkozik.⁹⁷ A királyi hatalom „uniós” korszakbeli fejlődésének leírása a modern időkig zárja az összeállítást,⁹⁸ amelyet a legfontosabb évszámok listája és némi kiegészítés zár, amely megkísérelve némi rendet rakni a felhalmozott anyagban, felhívja a hallgatóság figyelmét, hogy milyen sorrendben kell az egyes témakörökhöz a leírtakat figyelembe venni.

Mint említettük a jegyzet (különösen a második felében) meglehetősen ötletszerű sorrendben tárgyalja az egyes témaköröket, ami arra utal, hogy valóban diákkezedményezésre keletkezett és került sokszorosításra. Bár – a nagy vörös pecsétek tanúsága szerint – a jegyzet a cenzúrán átment, nincs nyoma annak, hogy Baranyai professzor is jóváhagyását adta volna hozzá. Mindenesetre a jegyzet jól tükrözi a debreceni hallgatók – a más helyeken is emlegetett – jegyzetítségét.⁹⁹

Baranyai valamennyi évben hirdetett szemináriumi foglalkozást a jogtörténetből már alapvizsgát tett hallgatóknak, sőt a proszemináriumi rendszer bevezetésével is kísérletezett, ahol az év elején „felvételin” átesett felsőbb éves hallgatók (8-15 fős csoportjai) számára több szemeszteres kurzust hirdetett. Ezen proszemináriumokon Baranyai a tudományos kutatás alapvető fogásainak elsajátíttatására törekedett, ami a tanrendben ilyen kitételek révén jelentkezett: *Bevezetés a tudományos irodalmi munkálkodásba, Rendszeres oklevéltári, olvasási és fordítási gyakorlatok*,

⁹⁴ Uo., 72-79.

⁹⁵ Uo., 79-81.

⁹⁶ Uo., 81-86.

⁹⁷ Uo., 86-93.

⁹⁸ Uo., 93-100.

⁹⁹ Egykori tanítványa, a későbbi szegedi professzor, Cséka Ervin így idézi fel Baranyait, a tanárt: „Különös gondot fordított az első éves hallgatók kellő tájékoztatására, arra, hogy bevezesse őket nemcsak a szaktárgya oktatásával, tanulásával és a vizsgáztatással kapcsolatos ismeretekbe, hanem általában az egyetemi légkör útvesztőibe. Ismertetve életpályáját, elmondta, hogy hosszú időn át működött Bécsben levéltárosként még a Monarchia idejében. Ebből is kiindulva világította meg a jogtörténet jelentőségét általánosságban és az egyes jogágakat illetően különösen. Visszának tartotta, hogy az egyetemen mindjárt az első évben jogtörténetet tanulunk, holott még alig van fogalmunk a jogról magáról és még kevésbé az egyes jogágakról. De hozzátette: éppen a jogtörténet-oktatás és tanulás feladata az is, hogy megértesse a jog keletkezésének, fejlődésének folyamatát, amely alakulásában, változásaiban történeti jelenség. A jogtörténetet pedig az egyéb szaktörténeti tárgyakkal, de különösen az általános történettel való állandó kölcsönhatásban kell művelni, oktatni és lehetőleg tanulni is. E »testünkre szabott« koncepció és pedagógiai módszerek alkalmazásával Baranyai professzor képessé tett bennünket, első éveseket, a kezdetben bizonyos fenntartásokkal vegyes várakozással szemlélt jogtörténeti ismeretanyag befogadására. Előadói és vizsgáztatói stílusát a precizitás, szabotosság, illetőleg ennek igénye jellemezte...” Vö. CSÉKA, i.m, 110.

szövegexegeticum, különösen Werbőczy válogatott részein, Fordítási gyakorlatokkal párhuzamosan bevezetés a tudományos munkáság technikájába, Bevezetés a jogtörténet tudományos művelésébe, A tudományos munkálkodás technikai kérdései, Bevezetés a tudományos munkálkodásba és forrásolvasás. Ezen törekvésekből és abból, hogy tanítványaitól szemináriumi dolgozatot várt el, arra következtethetünk, hogy Baranyai nagy súlyt helyezett a tudósképzés lehetőségeire is.¹⁰⁰

Baranyai – egy kivételével – minden szemeszterben hirdetett jogtörténeti speciális kollégiumot is. Ezek rendkívül változatos tematikájúak voltak, mind a magyar-, mind az európai jogtörténet köréből. Témái vissza-visszatértek, így több duplaszemeszterben foglalkozott az „utódállamok” jogtörténetével, német és osztrák jogtörténettel, kora újkori és modernkori magyar alkotmányjogi kérdésekkel (kiegyezés, horvát-magyar viszony), a hazai perjog koraújkori történetével. Volt olyan félév, mikor két témát is felkínált.¹⁰¹ Figyelt az aktuális évfordulókra is, hiszen például 1934 májusában bejelentette, hogy az 1934/35-ös tanév első félévében – a *Corpus Juris Hungarici* Mossóczy Zakariás általi megjelentetésének 350. évfordulója alkalmából – speciális kollégiumot fog tartani a törvénygyűjteményről.¹⁰² Ezzel tulajdonképpen Iványi Béla nyomába lépett.¹⁰³

A korabeli joghallgatóknak kötelező volt két féléven át (heti négy órában) történelmet is hallgatniuk, amely kurzusokat évtizedeken keresztül a bölcsészkaron vehették fel. Miután 1942-ben a bölcsészkar magyar történelem tanszék megüresedett, Baranyai javasolta, hogy csakúgy, mint Pécsen és Budapesten, a történelem oktatása Debrecenben is a jogi karra kerüljön, ahol a tanár nagyobb korszakot foghatna át előadásával, mint az a bölcsészeknél szokásban volt. Baranyai (szakelőadóként) maga vállalkozott a tárgyak előadására. Ez így is alakult az 1942/43. és az 1944/45. tanévek között. A bölcsészek ezt a megoldást szóvá is tették, de az 1943/44. tanév dékánja (Sztehlo Zoltán) a kérdést nem tartotta kardinálisnak és nyugalomra intette a bölcsészkart.¹⁰⁴ A társkar azonban nem nyugodott bele egykönnyen a helyzetbe, és újabb átiratot intézett a jogi karhoz a magyar történelem oktatásával kapcsolatban. A Kar kitérő választ adott, ami azt mutatja, hogy a gyakorlat fenntartását tartotta kívánatosnak,¹⁰⁵ ez nem is változott az 1946-os tantervi reformig.¹⁰⁶

Saját tárgyai mellett – a debreceni „hagyományoknak” megfelelően – ki kellett vegye részét az üresedésben lévő tanszékek tárgyainak helyettesítéséből is: 1934 őszén a távozó Márffy Ede helyett ő vette át a közigazgatási és pénzügyi jogi szeminárium vezetését.¹⁰⁷ Ekkortól két szemeszteren át helyettesítőként ő adja elő a

¹⁰⁰ HOLLÓSI, *i.m.*, 41-42.

¹⁰¹ Vö. HOLLÓSI, *i.m.*, 42-43.

¹⁰² *Kari-Jegyzőkönyv* 1934.május 30. 353. sz.

¹⁰³ A speciális kollégiumokról és a jogtörténeti pályatételekről vö. BALOGH, *i.m.*, 90. is

¹⁰⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. szeptember 30. 41. sz.

¹⁰⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1943. november 25. 145. sz.: „A kar megállapítja, hogy a Tanulmányi Szabályzatban megállapított kötelezettségének igyekszik megfelelni a legújabbkori történeti előadások tartásával, s így mellőzhetőnek tartja a kérdésnek további tárgyalását.”

¹⁰⁶ Vö. HOLLÓSI, *i.m.*, 39-40.

¹⁰⁷ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. október 10. 165. sz. Márffy távozása azonban nemcsak többlet feladatot hozott Baranyainak, hanem lakást is, ugyanis 1934 novemberében a Karon bejelentették, hogy a miniszter a Márffy Ede távoztával „megüresedett természetbeni lakást” Baranyai Béla részére jelölte ki. *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. november 28. – 23.468./1934. IV. VKM. sz.

*Pénzügyi jogot.*¹⁰⁸ Ugyanekkor az *Államszámviteltan* oktatását is ő vette át szakelőadóként.¹⁰⁹ Szintén 1934-ben a miniszter megbízta az elcsatolt területek jogának előadásával dr. Kováts Andor helyett.¹¹⁰ 1938 márciusától 1940 októberéig, Flachbart kinevezéséig a nemzetközi jog (és a jogbölcselet) helyettesítő tanára volt.¹¹¹

Az 1943/44. tanév – a német megszállás ellenére – még úgy ahogy rendben lezajlott, a Kar megválasztotta az új dékánt, intézkedett a következő félév helyettesítéséről, kijelölte a jövő évi vizsgabizottságokat. A következő tanév azonban már nem kezdődhetett meg a megszokottak szerint. A front közeledtével a Főépületet lefoglalta a német hadsereg, a tanári kar szétszéledt a nyári szünetre és nem mindenki tért vissza az új tanév megkezdésére. A szovjet csapatok közeledtére a minisztérium elrendelte az Egyetem Budapestre költöztetését, a tanárok, alkalmazottak és hallgatók jó része októberben elhagyta Debrecent. Valószínűleg Baranyi ekkor már Budapesten volt, majd valamikor az ősz folyamán – valószínűleg családi indíttatásra – tovább utazott Németországba.¹¹²

Ezután itthon maradt kollégái minden hír nélkül voltak egészen a következő év késő tavaszáig. Szentpéteri Kun Béla áprilisban kelt – az előző tanév eseményeit összefoglaló – jelentésében így ír az akkor még távollévő professzorokról: „Szontagh Vilmos dékánunk és Bacsó Jenő kartársunk a dunántúli részeken szorultak a hadműveletek miatt és lehet, még több idő beletelik, míg haza jöhetnek. Zachár Gyuláról az a hír, hogy – bár nem az egyetemek kitelepítésének akciója révén – német területre ment volna. Ugyancsak német területre távozás híre hallatszik Baranyai Béláról, bár más oldalról határozottan állítják, hogy a kiszállítás napján is kijelentette, hogy ő nem hajlandó kimenni.”¹¹³ 1945 májusában Szentpéteri a tanszékek helyzetéről írt két összefoglalójában a következőket írta: „Baranyai Béla a kitelepítési akció végrehajtásának idejéig Budapesten volt, azután nem látták ott; valószínű, hogy az akcióval kapcsolatban kiment Németországba; legutóbb az a hitelesnek látszó hír jött róla, hogy ott légitámadás áldozata lett, ami azonban még nem bizonyos.”¹¹⁴ „Baranyai Béla, akiről szintén az a hír, hogy Németországba ment, sőt másik hír szerint ott meg is halt. Ennek hiteles megállapítását is kérni kellene a minisztériumtól. Tanszékét esetleg – legalább egyelőre – egyesíteni lehetne az egyházjogi tanszékkel, amiről már régebben is szó esett.”¹¹⁵ Mint látható hónapokon keresztül semmi biztos információval nem rendelkeztek Baranyai sorsáról Debrecenben. Júliusban a még mindig leginkább aktív Szentpéteri bejelentette, hogy kérvényezte a kormánybiztosnál, hogy a Debrecenből eltávozott és „állítólag meg is halt” Baranyai által elhagyott lakás pincéjében lévő könyvek jogtörténeti szemináriumba való szállítást tegyék lehetővé.¹¹⁶

¹⁰⁸ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. október 10. 171. sz.

¹⁰⁹ Ezért külön tiszteletdíjban részesült. *Kari-Jegyzőkönyv* 1935. június 24. 479. sz.

¹¹⁰ *Kari-Jegyzőkönyv* 1934. január 26. 219. sz.

¹¹¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1938. március 10. 260. sz.

¹¹² Varga Endre erről így ír nekrológiájában: „... bizonyos családi körülmények kiszakították nyugodalmos munkájának színteréből ...” VARGA E., i.m., 302.

¹¹³ Szentpéteri Kun Béla jelentése 7. Csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1945. április 11. Vö. *A Tisza István-Tudományegyetem karainak beszámoló jelentései az 1944/45. tanévről*, Gerundium (2011/1-2), 180.

¹¹⁴ Csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1945. május 14.

¹¹⁵ Csatolva: *Kari-Jegyzőkönyv* 1945. május 30.

¹¹⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1945. július 28. 190. sz.

Végül Baranyai Béla halálának ténye és körülményei csak 1945 novemberében lettek bizonyosak, mint azt a november eleji tanácsülési jegyzőkönyv mutatja. Ekkor az ülésen elnöklő dékán (Flachbart Ernő) napirend előtt bejelentette, hogy dr. Révész Imre püspök úr útján hiteles értesítés érkezett dr. Baranyai Béla egyetemi ny. r. tanár elhunytáról. Az értesítés (melyet Baranyai felesége küldött) a Vörös Kereszt közvetítésével jutott el a püspökhöz, a következő szöveggel: „*Drága Uram Édesapámmal együtt februárban elhunyt Berlinben. Gyermekeinkkel, öreg Édesanyámmal itt vagyok egészségesen magyar hadikórházban. Tessenek hírt adni magukról és egyetemet, ismerőseinket értesíteni.*”

A jegyzőkönyv szerint „*az elnöklő dékán mély meghatottsággal emlékezik meg dr. Baranyai Béla elhunytáról, amellyel már szállongó hírek alapján hónapok óta számoltunk, de a most már megérkezett hiteles értesítés mégis mélyen belemarkol a szívünkbe. Dr. Baranyai Bélában kedves, melegsívű barátot veszítettünk el és hiányát a kar nagy fájdalommal és a legmélyebb részvétellel érzi. Tanszékét 1927-ben egyhangú meghívás alapján foglalta el és több mint 17 éven át töltötte be. Ezidő alatt mindenkor az egyetemnek lelkiismeretes sáfárja, az ifjúságnak melegsívű nevelője és barátja, tanártársainak pedig jó kartársa volt. A dékáni tisztséget két ízben töltötte be, tagja volt a tanulmányi kedvezményi, később a felvidéki tanulmányi kedvezményi bizottságnak és a gazdasági bizottságnak, 1942-től kezdve pedig igazgatója volt az újonnan létesült Szociális Tanfolyamnak. Ez utóbbi minőségében is kiváló adminisztratív képességének adta tanúbizonyosságát. Mint a magyar alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendes tanára értékes tudományos munkásságot fejtett ki. Egész lelkével benne élt a magyar történelemben. Habár Horvátországban született és kezdő iskoláit is ott járta ki, magyar hazaszeretete rendkívül melegséggel ragyogott. Az utóbbi években féltette hazáját a katasztrófától. Nem a helyzet félreismerése, hanem kicsiny családjának és főleg ellátatlan gyermekeinek féltése bírta arra rá, hogy kimenjen Németországba Berlinbe, ahol egy kegyetlen akna kioltotta nemes életét. Emlékét mindenkor kegyelettel fogjuk megőrizni. Végül jelenti, hogy a Tanács, valamint karunk tanártestülete gyászjelentést adott ki és megtörtént az intézkedés a gyászlobogó kitűzése iránt is. Karunk ezenfelül özv. Baranyai Bélánéhoz részvétlívratot intéz. A kar mély megilletődéssel fogadta a dékáni bejelentést és az abban foglaltakhoz mindenben hozzájárult. A jelenlevők felállással és egy perc hallgatással áldoztak a halott emlékének.*”

Szintén ebből a jegyzőkönyvből tudjuk, hogy „*dr. Szentpéteri Kun Béla ny. r. tanár élőszóval bejelenti, hogy néhai dr. Baranyai Béla könyvtárának megmentése iránt a lehető intézkedést megtette. A lakás pincéjébe leszórt és nagyrésztben tönkretett szétszaggatott, vízzel elárasztott, sárral és szennyel bepiszkolt könyvek közül a megmaradt példányokat, vagy egyes lapokat összegyűjtötte és azokat az egyházi szeminárium helyiségébe beszállította, ahol a teljesen összezilált papír-tömeg a padlózaton hever. Ebből az ép könyveket lassanként maga a bejelentő tanár szedi ki és helyezi szekrénybe. Az egész tömegnek rendezése azonban csak tavaszra maradhat, a fűtés hiánya miatt.*”

A kar dr. Szentpéteri Kun Béla bejelentését tudomásul veszi és dékán indítványára köszönetet mond fáradozásaiért.”¹¹⁷

¹¹⁷ Kari-Jegyzőkönyv 1945. november 8.

Debreceni professzor-sors, debreceni könyvtár-sors. A magyar történettudomány szerencsésnek érezheti magát, hogy ha könyvtára nem is, de Baranyai kéziratainak nagy része megmenekült és mindmáig kiaknázható.¹¹⁸

II. MUNKÁSSÁGA

Baranyai Béla egy sajátos tudóstípus megtestesítője volt: olyan tudós, aki szakadatlan munkával mély és széleskörű ismereteket gyűjt, azonban tudásának publikációk formájában való felhasználásához viszonylag ritkán jut el.¹¹⁹

Baranyai olyan korban választotta a vidéki levéltárosi hivatást, amikor a tudós levéltárnok alakja egyre inkább háttérbe szorult a törvényhatósági levéltárakban, hiszen ekkoriban a levéltárosok egyre inkább a közigazgatás gépezetének fogaskezeikévé, önálló alispáni szakreferenssé váltak, akiktől az anyakönyvi-, vízügyi-, vagy útlevelelügyek intézését várták el, és akiknek egyre kevesebb ideje maradt a levéltári kutatómunkára.¹²⁰ Baranyai azonban a kezdetektől arra törekedett, hogy a múlt emlékeit megismerje, feldolgozza és hozzáférhetővé tegye.

Nyomtatásban megjelent, és sajtó alá nem került vagy onnan ki nem került tudományos munkái szinte kivétel nélkül azt mutatják, hogy Baranyai a XVII-XVIII. század magyar történelmének bűvkörében élt és dolgozott. Már első két – a Századokban megjelent – munkája erről tanúskodik. Az 1904-es és 1905-ös évfolyamokban folytatólagosan megjelent Rákóczi-bibliográfiája¹²¹ alapos forrásismereteit igazolja. Több mint 200 tételes jegyzékében a hazai és külföldi egykorú nyomtatványokat, a korrall foglalkozó XVIII. századi hazai és külföldi irodalmat, a fellelhető forráskiadásokat és végül a Rákóczi-korral foglalkozó hazai és külföldi modern feldolgozásokat listázza fel. Céljaként – a rendelkezésre álló nyomtatott anyag felmérése mellett – azt is megemlíti, hogy az összeállítás „*megmutatja, mik a hiányok, hova kell a specialis kutatásnak irányulnia.*”¹²²

A levéltárak és kéziratárak fölényes ismeretét mutatja rövid tárcája is, amelyben felvilágosítja a tudományos közönséget Bél Mátyás egyik művének két hazai kéziratáról,¹²³ amelyet mások lappangónak tartottak.¹²⁴

A Somogy-megyei levéltárban végzett munkájára vezethető vissza az a felkérés, amely okán a Borovszky Samu-féle vármegyei sorozat somogyi kötetében ő írhatta a megye nemesi családjairól. A munka azután különnyomatként is megjelent.¹²⁵ Baranyai ebben az áttekintésben – elsősorban terjedelmi okokból – nem bontakoztathatta ki teljesen a megye nemesi genealógiájában megszerzett egyedülálló ismereteit. Alig két és fél ív terjedelemben kényszerült ismertetni a várme-

¹¹⁸ Erről bővebben alább.

¹¹⁹ VARGA E., *i. m.*, 302.

¹²⁰ KANYAR, *i. m.*, 1.

¹²¹ BARANYAI Béla, *A Rákóczi-kor bibliographiája*, Századok 38 (1904/7), 723-728; (1904/8), 816-818; (1904/9), 909-912; (1904/10), 1007-1009; 39 (1905/1), 84-86; (1905/2), 187-192.

¹²² BARANYAI, *A Rákóczi-kor...*, *i. m.*, 724.

¹²³ BARANYAI Béla, *Bél Mátyás „De re rustica Hungariae” cz. munkája*, Századok, 40 (1906/9), 859-861.

¹²⁴ Ehhez vö. *Századok* (1906), 573-574.

¹²⁵ *Somogy vármegye nemesi családai*, Budapest, 1914, 64 p. (Különnyomat a Magyarország vármegyéi és városai „Somogy vármegye” c. monográfiájából, Budapest, 1914.)

gye nagyszámú kihalt és élő családjait. A munka két részből áll: egy általános részből, amely elsősorban birtoktörténeti adatokat közöl, illetve az egyes családokat ismerteti. A történeti áttekintés a nemzetségek korától a török világig terjed, majd az 1726-os és 1814-es birtokösszeírás lajstromok alapján adja a nemesek névsorát. Ezt követően a törzsökös és kihirdetett nemesi családok jegyzéke következik. Ebben a részben szinte már jogtörténeti megközelítésben beszél a „*familia*” jogi fogalmáról, valamint a nemesi „földjogot” magyarázza meg egy példán, illetve áttekintést ad a nemesi ügyek vármegyei intézésének menetéről. A második részben 83 nemes család genealógiáját, vérségi- és vagyoni kapcsolatait hozza többkevesebb részletességgel 1848-ig. A tanulmányt 49 címerrajz is gazdagítja. Baranyai munkáját kortársai is követendő minőségűnek tekintették,¹²⁶ különösen az adott terjedelmi korlátokra tekintettel. A munka mindmáig fontos segédeszköze a Somogy-megyei nemesség kutatásának.

Kijelenthetjük, hogy Bécsben töltött évei alatt Baranyai nem a publikálást, hanem az anyaggyűjtést, a forrásokban való minél intenzívebb elmélyülést tekintette feladatának. Csak az – akkor még nem tudott – végleges hazatérése előtti évben kezdte el megjelentetni levéltári kutakodásainak eredményeit olyan tanulmányok formájában, melyeknek középpontjában elsősorban az uralkodó magyar alkotmánytörténetben betöltött szerepe állott. Az elkövetkező években jórészt a trónutódlással kapcsolatos részletkérdésekkel foglalkoztak tanulmányai, illetve olyan forrásokat közöltek, melyek az *Einrichtungswerk*kel kapcsolatos forrásfeltáró munkája hozadékainak voltak tekinthetők.

Úgy tűnik, talán kicsit kilóg ezek közül a Zsigmond király Sárkány-rendjének történetét feldolgozó, először több részletben a *Századok*ban megjelent tanulmánya,¹²⁷ amelyet aztán rövidesen saját finanszírozású jogtörténeti gyűjtemény-sorozatának első füzeteként is megjelentetett.¹²⁸ Ugyanakkor a tanulmány alcíme tájékoztat arról, hogy a lényegét itt is trónutódlással kapcsolatos eseménysor elemzése teszi ki. Luxemburgi Zsigmond magyar király és Cillei Borbála királyné 1408. december 12-én alapította meg a Sárkányrendet, mely amellet, hogy az uralkodói hatalom támogatására, illetőleg a belső széthúzás megszüntetése érdekében jött létre, a királyi trón leánygyermek általi utódlásának biztosítására tett kísérletként is értékelhető. Az alapító oklevél egy egyházi ihletésű, ám nagyon is világi rendet hozott létre, amely azonban a részletesen leírt szent célokra – például a pogányok és eretnekek elleni küzdelmen – kívül jóval nagyobb hangsúlyt fektetett Luxemburgi Zsigmond politikai ambícióinak megvalósítására, politikai mozgásterének kiszélesítésére.¹²⁹ Baranyai szerint a legfőbb burkolt cél azonban a leánytrónutódlás lehetőségének a biztosítása volt: „*Felesküdött ugyanis a 22 társasági báró »az életadó kereszt fájának érintésével«, hogy »királyuk és az ő hitvestársa, a királyné és mindkét nemű gyermekeik (... prolibus ... sexus utriusque ...) iránt igaz engedelmeséget és állhatatos hűséget fognak tanusítani és minden javaikban őket védelmezni«*

¹²⁶ Vö. Sárközy Imre recenzióját, *Turul* 33 (1915), 45-46.

¹²⁷ BARANYAI Béla, *Zsigmond király ügynevezett Sárkány-rendje: adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez*, *Századok* 60 (1926/4-6), 561-591; (1926/7-8), 681-719.

¹²⁸ BARANYAI Béla, *Zsigmond király ügynevezett Sárkány-rendje: adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez*, (Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 1), Budapest, 1926.

¹²⁹ Az alapítólevél fordítását is hozza Baranyai. Vö. BARANYAI, *Zsigmond király...*, *Századok*, i.m., 574-580.

...¹³⁰ Ugyanakkor a király jelentős kötelezettségeket is vállalt a „társaság báróival” szemben, ami jelentősen korlátozta pl. kinevezési jogát.¹³¹ A később nemzetközi térhódítást is mutató rend tehát – Baranyai megközelítése szerint – aktuálpolitikai törekvésekből nyerte eredetét. Baranyai tervezte e tanulmány németül való megjelentetését is, „... [s]ok külföldi vonatkozása miatt, meg a német (osztrák) irodalom tévedéseinek helyreigazítása céljából, átdolgozva ...”,¹³² de ezen törekvésének megvalósulásáról nincs adatunk.

Saját szerkesztésű sorozatának második füzetében összesen öt közleményt jelentetett meg 1927-ben, valószínűleg már hazatelepülése után. Ezek közül az egyik egy politika-történeti (általa történetpolitikainak minősített) dolgozat, amelyet egy 1917-es (aktuálpolitikai éllel rendelkező) szakértői felkérés nyomán írt meg jó egy évtizeddel később. 1918 elején Wekerle Sándor akkori belügyminiszter egy érdekes kérdés kapcsán kereste meg az Országos Levéltárat „felvilágosítást” kérve. A miniszter közölte Csánki főigazgatóval, hogy titkos egyeztetések folynak (Németországgal is) az ügyben, hogy a magyar királyt (IV. Károlyt) lengyel királlyá választassák. Lengyelország ekkor nyerte vissza állami függetlenségét. Wekerle igen jó esélyt látott erre, s az politikailag és gazdaságilag is hasznos lenne, mert az így létrejött trializmus megnagyobbíthatná a gazdasági területet. Ugyanakkor a tervvel kapcsolatban több jogi kérdés is felmerült, azzal kapcsolatban, hogy milyen formalitásokkal és jogi következményekkel járna Károly lengyel királlyá koronázása. Ha a lengyelek felé is olyan alkotmánybiztosító esküt kellene letennie, mint amelyet a magyarokkal szemben tett, e két esküvel való lekötöttség talán visszatartaná a királyt a korona elfogadásától. Wekerle egyébként is tájékozott akart lenni a választás (trónralépés) nyilvánosan végzendő külsőségei, a koronázás lefolyása és ceremóniái tekintetében, s ismerni szerette volna a lengyel király-koronázási jogot: a ceremóniák mellett főleg annak alkotmánybiztosító vonatkozásait. Néhány hónapot adott a levéltárnak a tájékozódásra.

A bizalmas feladatot Baranyai kapta, s 1918 május közepére – nem kis nehézségek árán – a Magyarországon elérhető források alapján el is készült összeállításával, amely bár politikai célból készült, mégis jogtörténeti beállításban és anyagcsoportosításban adta az anyagot, sok vonatkozásban utalásokkal a magyar intézményekkel való hasonlóságra vagy ezektől való eltérésre.

Baranyai – a magyar alkotmánytörténeti tapasztalatokat is szem előtt tartva – fontosnak tartja kiemelni a következőket: „*Ahol a koronázás nem pusztán az uralkodó és az alattvaló jogviszonyának ethikai tartalmát kiemelő s azt megszentelő – esetleg mellőzhető – egyházi szertartás, hanem a megszentelés keretében valójában az uralmi és alattvalói jogviszonyt létrehozó, megalapító, vagy a meglévő jogviszony terjedelmét módosító, növelő cselekmény, nem mellőzhető közjogi jogintézmény: ott a koronázás jogi tartalmának és szertartásszerű cselekményeinek folytonossága egyrészt az alkotmányosságnak lett biztosítéka, s ennek folytán másrészt állandóan megismétlődő ünnepélyes megnyilvánulása a nemzetállami lét jogi függetlenségének s e függetlenség folytonosságának.*”

¹³⁰ Uo., 582.

¹³¹ Uo., 587-588.

¹³² *Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből* 2., szerk. BARANYAI Béla, Karczag, 1927, VII.

Baranyai kiemeli, hogy szemben a királykoronázás alkotmánybiztosító szerepével kapcsolatos jogfolytonos magyar fejlődéssel (mellyel korábban a lengyel fejlődés is párhuzamosan haladt) a lengyel nemzetállami lét elvesztéséhez vezető történeti fejlemények megszakították „... a lengyel nemzeti intézmények jogfolytonosságát, s el is vették a lengyelségnek azt a történeti szerepét és súlyát, amely szükséges volna a jogfolytonosságnak a lengyel nemzet által kielégítőnek vett mértékben leendő helyreállításához, ez esetben a koronázás alkotmánybiztosító elemeinek a régi szertartás és jogi minták szerinti felújításához.”¹³³ Mindezek alapján – miután elemezte a lengyel királyválasztással és királykoronázással kapcsolatos közjogi hagyományokat és forrásokból kiolvasható formásokat – arra következtetésre jut, hogy nem lehetünk bizonyosak a felélesztendő koronázási forma jogi érvényességével kapcsolatban, és nem lehet egyenlőségelet tenni a magyar és lengyel királykoronázás közjogi következményei közé, mivel „a lengyelségnél is más és más államformának és államkapcsolatnak, s ami ezzel jóformán ugyanegy, más és más erőviszonynak más és más jogi jellegű koronázási intézmény felel meg.”¹³⁴ A munka arról tanúskodik, hogy Baranyai rendkívül szűk forrásbázison is elmélyült jogtörténeti munkára volt képes.

A kötet második egysége egy több, mint 40 oldalas szövegközlés, melyben az ország XVIII. századi újjászervezésének munkálataiból származó közjogi kodifikáció tervezetét mutatja be, ami tulajdonképpen csak egy tartalomjegyzéke egy öt részből álló törvénygyűjteménynek, melynek összeállításával Hoffman János Györgyöt bízták meg valószínűleg 1688 végén, s minek célja a „Tripartitum revíziója” lett volna. A tervezet címe: *Idea universalis: Corpus iuris Hungarici quinto-partitum in statum politicum, ecclesiasticum, iudiciarum, militare ac cameralem.*¹³⁵ Baranyai nagyon pozitívan értékeli az 1210 §-ra szétbontott anyagot: „Nem lehet benne kétség, hogy ha Hoffmann e schémájára, mint csontvázra reárakta volna a törvénytöveggé szövegezett, vagy akár az intézüciók módszerét utánzó tárgyalással elrendezett joganyagot, s ez a jogkönyv ismertté is válhatik, ezzel a magyar jogirodalomnak is olyan lökést, tudományos eszmekeletető indítást ad, amely után a magyar közjog tudományos művelése szinte azonnal magasba szökkent volna. Ha – mondom – ez a jogkönyv megkészüli, és – ismétlem – ismertté is válhatik. Mert nem készült meg. Egészében legalább bizonyosan soha sem. Hogy szövegbe öntésére történt-e egyáltalán kísérlet, s maradt-e ennek töredéke, azt eddig nem sikerült megállapítani; eddig ennek semmi biztos nyoma.”

A kötetben további három forrásközlés található. Az egyikben egy 1711 és 1720 között keletkezett ismeretlen szerző magyar közjogi tankönyvének (vagy jogkönyvének) tervezetét – „*Pandectae iuris publici regni Hungariae cum variis materiis politicis intermixtae*” – mutatja be,¹³⁶ egy másikban néhány adalékkal szolgál az

¹³³ *A lengyel királykoronázás: Négy közlemény a magyar jog- és alkotmánytörténethez* (Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 2.), Karczag, 1927,5.

¹³⁴ *Uo.*, 7.

¹³⁵ BARANYAI Béla, *Hoffman János györgy magyar közjogi codex-tervezete (1689-1690.)* = *Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből* 2., szerk. Uő., Karczag, 1927, 39-84. Maga a tervezet latin szövege: 45-84.

¹³⁶ BARANYAI Béla, *Kisebb adalékok a régebbi jogirodalmi kísérletek történetéhez 1., (1711.-c. 1720.)* = *Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből* 2., szerk. Uő., Karczag, 1927, 85-89.

örökös királyság gondolatának történetéhez az 1655 és 1687 közötti időből. Ez utóbbi források tulajdonképpen mutatvány darabok¹³⁷ egy később tervezett nagyobb gyűjteményből, melyről így nyilatkozik Baranyai: Az örökös királyság gondolata történetének „[e]gész forrásanyagát szándékom van az egész Habsburgkori időszaakra vonatkozólag sorozatosan közzétenni és feldolgozni. Hogy az előbbi, a teljes forrásanyag felkutatása mennyire szükséges, azt mi sem mutatja jobban, mint azok az új eredmények, melyeket a már régebben is ismert, de közzé nem tett szövegekről való tudásunk hiányainak kiegészülése, ... vagy félreértéseink némelyikének helyesbülése ... ad, s azoknak az új adatoknak nagy fontossága, a melyet az újonnan felkutatott forrásanyag, ... avagy az eddig is ismert forrásanyag eddig tekintetbe nem vett részeinek figyelembe vétele ... mutatnak.”¹³⁸ Valamennyi itt közölt irat az örökletes királyság Habsburgoknak való felajánlása gondolatával foglalkozik. A kötet záró részében pedig egy főpapi hagyaték sorsával kapcsolatos, több mint 40 iratot illetve iratrészletet közöl Baranyai, melynek megjelentését azzal indokolja, hogy a későbbiekben azok fontosak lehetnek Kollonich Lipót ezzel kapcsolatos álláspontjának megismerése szempontjából, melynek kifejtését egy későbbi közleményben ígéri.¹³⁹

Baranyai könyvsorozatának – itt áttekintett – második kötete, mint látható olyan forrásközléseket tartalmaz, alig kommentálva azokat, melyek feldolgozására későbbi tanulmányokban akart sort keríteni. Ezen törekvései azonban csak részben valósultak meg, ha egyáltalán.

Baranyai három nyomdába került tanulmányában is körüljárta az 1687/88-as országgyűlés eseményeit, annak nagyfontosságú határozatait – a Habsburg-ház férfiágának örökös királysága elfogadtatását, az Aranybulla ellenállási záradékának hatályon kívül helyezését –, és azok előtörténetét. „Érdemeinek” megfelelő figyelmet szentelt Esterházy Pál nádor személyének, aki jelentős mértékben hozzájárult fenti határozatok keresztül vitelében, amely segítséget aztán az uralkodóház birodalmi hercegi címmel jutalmazott. Esterházy tevékenysége nagyban hozzájárult, hogy az abszolutizmusra törekvő bécsi körök és a magyar rendek állandó küzdelmében előbbieik helyzete erősödött meg. Egyik tanulmányában¹⁴⁰ azt az utat mutatja be, hogyan jutott el Esterházy oda, hogy az örökös királyság eszméjének egyik legfontosabb szószólója legyen, holott fiatalabb korában maga is határozott ellenzője volt az örökösödésnek. Baranyai bravúrosan vázolja azokat az eseményeket, melyek oda vezettek, hogy Esterházy tulajdonképpen ötletgazdája lett az 1687/88. évi 1-4. *decretumok*, a koronázási artikulusok és a királyi esküformula „meghamisí-

¹³⁷ BARANYAI Béla, *Adalékok az örökös királyság gondolatának történetéhez: 1655.-1687.* = Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 2., szerk. Uő., Karczag, 1927, 91-107.

¹³⁸ Uo., XII.

¹³⁹ BARANYAI Béla, *Udvari kamarai adalékok a főpapi hagyatékok és a főpapi hagyatéki jog történetéhez. A: Szegedy Lénárd Ferenc egri püspök hagyatéki ügye. 1675.-1677., 1. (1675.)* = Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 2., szerk. Uő., Karczag, 1927, 109-166.

¹⁴⁰ BARANYAI Béla, *Az örökös királyság eszméje 1655-1687. és Esterházy Pál* = Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére: 1933. október 7, szerk. DOMANOVSKY Sándor, Budapest, 1933, 84-109.

tásának”.¹⁴¹ Az ide konkludáló folyamatok előzményeivel foglalkozott utolsó nyomtatásban megjelent tanulmánya is a Szentpéteri Kun Béla Emlékkönyvben.¹⁴² Egy korábbi emlékkönyvbe írt szövegében¹⁴³ két kérdést vizsgál: először is Illés József *Quadripartitum*mal kapcsolatos kutatásai nyomán, azokat pontosítandó és kiegészítendő foglalkozik a XVI. század közepének eme jelentős jogforrása két változatának (bizottsági szöveg és dinasztikus szöveg) keletkezési idejével, valamint a *Quadripartitum* keletkezéstörténetével. A második résztanulmány Volosinovszky József munkácsi püspök kinevezésének körülményeit vizsgálja. A *Quadripartitum* kézírataival kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy a két szövegváltozatnak szinte párhuzamosan kellett készülnie, annak ellenére, hogy a dinasztikus változat a másik interpolált variációja volt.¹⁴⁴ Baranyai választ keres arra a kérdésre is, hogy vajon melyik volt a kettő közül az a szövegváltozat, amely az országgyűlés elé került, s amelynek tárgyalását az 1553: XV. tc.-kel elhalasztották. Baranyai valószínűsíti, hogy a bizottsági szöveg *interpolatióját* Oláh Miklós, magyar kancellár végezhette,¹⁴⁵ és ez az ún. dinasztikus szöveg került aztán az országgyűlés elé. Egyébként itt megfigyelhető, hogy Baranyai ismét a trónöröklés kérdését állítja vizsgálódásai középpontjába. Az ünnepi tanulmány második felében megint a forrásközlő Baranyai lép az olvasó elé: nevezett püspök Szelepcsényi prímástól származó kinevezési oklevelét és egy a kinevezés körül keletkezett feljegyzést közöl, mely utóbbi bizonyos kánonjogi problémákat vet fel, s melyek megválaszolására Baranyai (korábbi forrásközlésinél is követett magatartása szerint) aktuálisan nem törekszik.

Munkáinak fő csapásirányából kitáncol Baranyai két tanulmánya, melyeket a Tisza István halálának tízedik évfordulójára készült emlékkönyvbe írt, s melyben egyrészt Tisza történetírói munkásságát méltatja¹⁴⁶ egyetlen történeti tárgyú akadémiai előadása („*Sadowatól Sedanig*”)¹⁴⁷ alapján, másrészt adatokat közöl arról, hogyan jelent meg a politikus háborús emlékiratokban.¹⁴⁸ Az első tanulmányban elismerőleg szól Tisza tanulmányáról és jóindulattal eltekint Bismarck-párti megközelítésének egyoldalúsága felemlítésétől. Amint írja: „*Tévesen és méltánytalanul ítélné meg Tisza történetírói célját, aki azt várná, hogy munkájában a német egység megvalósulása minden tényezőjének és minden eszközének történetét belekapcsolja elbeszélése keretébe. Tisza célja a német egység megvalósításának Bismarck által*

¹⁴¹ BARANYAI Béla, *Hogyan történt az 1687/88. évi 1-4. törvénycikk szerinti törvényszöveg becikkelyezése*, Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történelemkutató Intézet 1933. és 1934. évi évkönyv, 65-104.

¹⁴² BARANYAI Béla, *Az udvar első lépései a trónutódlás elsősülöttségi örökösödés szerint való rendjének megvalósítása felé (1687 áprilisa)* = Emlékkönyv Szentpéteri Kun Béla hetvenedik születésnapjára, Debrecen, 1946, 44-66.

¹⁴³ BARANYAI Béla, *Némi adalékok jog- és egyháztörténetünkhöz: 1. Vizsgálódások a Quadripartitum körül. 2. Volosinovszky József munkácsi püspökké nevezése*, = Emlékkönyv Dr. viski Illés József egyetemi tanári működésének negyvenedik évfordulójára, Budapest, 1942, 41-92.

¹⁴⁴ *Uo.*, 49.

¹⁴⁵ *Uo.*, 51.

¹⁴⁶ BARANYAI Béla, *Tisza István mint historikus* = Tisza-emlékkönyv: gróf Tisza István halálának tízedik évfordulójára, Debrecen, 1928, 213-232.

¹⁴⁷ Tisza az előadást, mint az Akadémia tiszteletbeli tagja olvasta fel az 1912. évi május 5-i ünnepélyes közülésen. Megjelent: Tisza István, *Sadowatól Sedanig*, (Értekezések a történeti tudományok köréből 23/5.) Budapest, 1912. (és még további három változatban és német fordításban is)

¹⁴⁸ BARANYAI Béla, *Tisza István a külföldi háborús emlékiratokban* = Tisza-emlékkönyv: gróf Tisza István halálának tízedik évfordulójára, Debrecen, 1928, 271-296.

vezetett külpolitikai akcióját mutatni be. Ezért kell mellőznie azon államszervezeti kísérletek és formák történetének belekapcsolását, amelyek változatai őt, az energiáját eddig még csak a belpolitikában kiélni kényszerülő, a szövvényes német alkotmánynál is nehezkesebb dualismus békóiba beleszorított államférfit tán még közelebbről érdekelték.”¹⁴⁹

Második tanulmányában osztrák, német és francia emlékiratokban böngészve kísérel meg képet adni Tisza megítéléséről, a következő eredménnyel: „Változatosságában is egységes az a kép, amely Tisza egyéniségére vonatkozólag ezekből az emlékiratokból kialakul. Férfias erő, erős akarat, konok kitartás, egyenes őszinteség, szövetségi hűség. Céltudatosság, világos értelem. Égő magyar érzés s ennek mindenét feláldozó szeretete a magyarnak. Az utóbbit némelyek hibájának is mondják. Mi, sorsverte magyarok, ezért a hibájáért is szeretjük Tiszát. Nekünk ez is erény benne.”¹⁵⁰

Kortársai nagyra becsülték Baranyai Bélát, annak ellenére, hogy viszonylag keveset publikált. Olyan tudós típus volt, aki tudását nem a maga dicsőségére halmozta fel, hanem a közösség javát kívánta szolgálni. Nem szerette magát előtérbe tolni még olyan esetekben sem, amikor pedig elvégzett munkája alapján ez természetes lett volna. Így nem jelent meg neve Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírásának kiadásán, melyet az Országos Levéltárban őrzött kéziratból a magyar békeküldöttség adott ki nyomtatásban.¹⁵¹ Az összeállítás és sajtó alá rendezés munkájában az oroszánrészt Illés József mellett Baranyai Béla vállalta.¹⁵² Hasonlóképpen háttérben maradt, midőn a Lukinich Imrével együtt fellelte II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének aktáit, amit aztán Lukinich adott ki 1936-ban.¹⁵³ Baranyai tudományos teljesítményének megítélése szempontjából tehát nem elhanyagolhatók azok a munkák, melyek nem az ő neve alatt, vagy egyáltalán nem jelentek meg.

S nevét éppenséggel éppen egy olyan munkája tette halhatatlanná, amely eredeti formájában sohasem jutott el az olvasók, a szakmai közvélemény kezébe. Az ő előmunkálatai nélkül sohasem jelenhetett volna meg 2010-ben, halála után 65 évvel Kollonich Lipót *Einrichtungswerkje*,¹⁵⁴ melynek kritikai kiadására és kommentálására eredetileg ő kapott megbízást.

Ezen megbízásának szorgalmas munkával híven eleget is tett, mint arról bécsi „főnöke” Károlyi Árpád be is számolt már 1925-ben: „Nagyon szép, de nagy időt rabló föladat megoldása várt a bécsi történeti intézet mostani oszlopos tagjára, Baranyai Béla orsz. főlevéltárnok úrra, midőn 1922-ben Bécsbe küldetett. Kollonich *Einrichtungswerkjének* és a létrejöttét magyarázó iratoknak összegyűjtésére és kiadására szólt a megbízás, amelyhez Baranyai az őt jellemző precizitással fogott hoz-

¹⁴⁹ BARANYAI, *Tisza István mint historikus, i.m.*, 230.

¹⁵⁰ BARANYAI Béla, *Tisza István a külföldi háborús emlékiratokban, i.m.*, 295.

¹⁵¹ *Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása, (Lexicon universorum regni Hungariae locorum populosorum)*, Budapest, 1920, 335. p.

¹⁵² *Századok* (1921-1922), 255.

¹⁵³ *II. Rákóczi Ferenc felségárulási pere*. Okirattárát közzétette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta LUKINICH Imre. *Vö. Katolikus Szemle* 50 (1936/3), 201.

¹⁵⁴ *Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn (1688-1890)*, Hrsg. KALMÁR János, VARGA J. János (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa. Band 39. Quellen Band 1.) Stuttgart, 2010.

zá. A dolgok leggyökerét kereső bűvárt a fölfedezett nyomok mindig újabb és újabb kutatásokra ösztönözték csaknem az összes bécsi, a nikolsburgi s némely hazai levéltárakban. De meglepő eredményekre is vezették. Kipattant, hogy Kollonich nem a maga főztjét találta föl, hogy reformterveiben az, ami egészséges, nagyrészen a magyar főuraktól, másrészen maguktól az 1687-i rendektől származik; másrészt, hogy az a sok reformterv és munkálat, mely Kollonich *Einrichtungswerk*jéhez kapcsolódik, hatásában egész az 1715-i és 1722-23-i országgyűlések közigazgatási reformjainak teréig és tartalmáig leér. A három év alatt a Kollonich-féle műről s a vele összefüggő közigazgatási idegen és hazai tervekről, továbbá az 1687-88-i országgyűlés történetéről s kis részben a neoacquistica-comissio kezdeteiről közel 3 vastag nyomtatott kötetnyi, elsőrendű anyagot gyűjtött nagy és nehéz utánjárással Baranyai, aki az *Einrichtungswerk* I. kötetét már a most múlt nyár elején sajtó alá is adhatta.”¹⁵⁵

A kiadás iratközlő része tehát már 1925-ben nyomdában volt, a kefele nyomat elkészült, de ezen állapotában a munka meg is rekedt. A II. világháború után a kefele nyomatból is csak egyetlen, több helyen hiányos és töredékes példány maradt meg.¹⁵⁶ 1948 végén, amikor a Történelmi Társulatban a szervezeti és rendszerváltozás bekövetkezett, a leköszönő főtitkár többek között az *Einrichtungswerk* első 21 ívét adta át kinyomtatva.¹⁵⁷ Ezt követően Mezösy Károly kapta a megbízást a munkálatok folytatására. A mű megjelentetését azonban az '50-es években nem tartották időszerűnek. Ugyan a '60-as és '70-es években egyes fejezetek lefordítására sor került, így a *Bevezetés* és a *Politicum* című fejezetek a korabeli szöveggyűjtemények részeivé válhattak, s a történészek közössége többször is hangsúlyozta a kiadás elodázhatalanságát,¹⁵⁸ a teljes kiadásra csak napjainkban került sor.¹⁵⁹ Baranyai Béla munkája nélkül ez már csak azért sem valósulhatott volna meg, mert ő még olyan kéziratot is tanulmányozhatott, amely ma már nem áll rendelkezésünkre.

Az *Einrichtungswerk* nyomtatott változatán túl is Baranyai Béla után nagyon jelentős kézirati hagyaték maradt az utókorra.¹⁶⁰

Baranyai Béla, mint jogtörténész megbecsültségét az a tény is aláhúzza, hogy tagja volt annak a munkacsoportnak, melyet 1929-ben a magyar Történelmi Társulat hozott létre a jogtörténeti kutatások fellendítés érdekében. A társulat 1929. május 31-i közgyűlésén Klebelsberg elnöki megnyitó beszéde után az elnök felkérésére Kollányi Ferenc igazgatótanácsai választmányi tag beszámolt azokról a kezdeményezésekről, amelyek a jogtörténeti kutatás fellendítése érdekében a legutóbbi időben történtek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr önagyméltóságának kezdeményezésére abban az évben a szakemberek bevonásával két szakértekezlet is foglalkozott a kérdéssel. Ezek az értekezletek különböző tervek megvitatása után

¹⁵⁵ KÁROLYI, *í.m.*, 300-301.

¹⁵⁶ IVÁNYI Emma, *Esterházy Pál nádor és a magyar rendek tervezete az ország új berendezésével kapcsolatban*, Levéltári Közlemények 41 (1971/1), 138.

¹⁵⁷ BENDA Kálmán, *A történeti forráskiadványok helyzete Magyarországon* = Levéltár és nyilvánosság, BFL Napok - 1992, szerk. KRESALEK Gábor, Budapest, 1993, 10.

¹⁵⁸ Győri Enikő recenziója a 2010-es kiadásról. Vö. www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/recenziogyorieniko.htm (2014. augusztus 20.)

¹⁵⁹ A kiadás történetre vö. *Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn, i.m.*, 79-80.

¹⁶⁰ Ezen anyag rövid ismertetésére vö. <https://lnyr.eleveltar.hu/mnlquery/detail.aspx?ID=5708> (2014. augusztus 20.)

két kiadvány (egy jogtörténeti forráskézikönyv és a középkori magyar törvények kritikai kiadása) mielőbbi megjelentetése mellett foglaltak állást. A tervek szerint a kiadványokat a Magyar Történelmi Társulat jelentette volna meg. A közgyűlés ezen javaslatokat megvitatván a javaslatokat elfogadta, s a jogtörténeti forráskézikönyv ügyének gondozására dr. Illés József elnöklete alatt dr. Baranyai Béla, dr. Eckhart Ferenc, dr. Holub József, dr. Iványi Béla, dr. Szentpétery Imre igazgatósági választmányi tagokból álló bizottságot küldött ki. A középkori magyar törvények kritikai kiadására a közgyűlés dr. Dőry Ferenc igazgatósági választmányi tagot kérte fel. Az ezen kiadvánnyal kapcsolatban felmerülő részletkérdések letárgyalására a közgyűlés szintén egy bizottságot küldött ki, melynek tagjaiul dr. Baranyai Béla, dr. Illés József, dr. Iványi Béla, Kollányi Ferenc, dr. Szentpétery Imre választmányi tagokat és dr. Domanovszky Sándor másodalelnököt választotta meg.¹⁶¹ Tudtommal az első kiadvány nem valósult meg, míg a második vállalkozást csak évtizedek múlva koronázta siker.¹⁶²

Tudósi habitusa és életműve értékeléseként egyik nekrológja gondolatait idézhetjük:

„Megjelent művei ... értékeik dacára sem adnak kellő képet szerzőjük nagy tárgyi tudásáról, sokoldalúságáról, s arról a rendszerességről, mellyel hatalmas anyaga felett uralkodott. Aki azonban ismerte közvetlen, kissé rezignált egyéniségét, tartózkodó modorát, akinek alkalma volt tapasztalni ismereteinek mélységét és terjedelmét s azt az önzetlenséget, mellyel mindezt bárkinek rendelkezésére bocsátotta, az megőrzi emlékezetét ...”¹⁶³

III. MŰVEI

A Rákóczi-kor bibliográfiája, Századok 38 (1904/7), 723-728; (1904/8), 816-818; (1904/9), 909-912; (1904/10), 1007-1009; 39 (1905/1), 84-86; (1905/2), 187-192.

Bél Mátyás „De re rustica Hungariae” cz. munkája, Századok 40 (1906/9), 859-861.

Somogy vármegye nemes családdai, Budapest, 1914, 64 p. (Különnyomat a Magyarország vármegyéi és városai „Somogy vármegye” c. monográfiájából, Budapest, 1914.)

Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. VIII-XII. Collegit et digessit T. Smičiklas. Vol. VIII., Diplomata annorum 1301-1320. continens. 1910.; Vol. IX. Diplomata annorum 1321-1331. continens. 1911.; Vol. X., Diplomata annorum 1332-1342. continens. 1912.; Vol. XI., Diplomata annorum 1342-1350. continens. 1913.; Vol. XII., Diplomata annorum 1351-1359. continens. 1914. (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije), Századok 50 (1916/6), 384-389. (recenzió)

Zsigmond király úgynevezett Sárkány-rendje: adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez (Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 1), Budapest, 1926, 69 p. Eredetileg: *Századok* 60 (1926/4-6), 561-591; (1926/7-8), 681-719.

¹⁶¹ *Századok* (1929-1930), 345.

¹⁶² *Decreta regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301-1457*, szerk. DÖRY Ferenc, BÓNIS György, BÁCSKAI Vera, Budapest, 1976.

¹⁶³ VARGA E., *i.m.*, 302.

A lengyel királykoronázás: Négy közlemény a magyar jog- és alkotmánytörténethez (Tanulmányok és közlemények a magyar jog-, alkotmány- és köz-történet köréből 2.), Karczag, 1927, 166 p.

Jogtörténeti jegyzet: Baranyai Béla előadásai után (1927/28. II. félév), Debrecen, 1928, 111 p.

Tisza István mint historikus = Tisza-emlékkönyv: gróf Tisza István halálának tízedik évfordulójára, Debrecen, 1928, 213-232.

Tisza István a külföldi háborús emlékiratokban = Tisza-emlékkönyv: gróf Tisza István halálának tízedik évfordulójára, Debrecen, 1928, 271-296.

Az örökös királyság eszméje 1655-1687. és Esterházy Pál = Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére: 1933. október 7, szerk. DOMANOVSKY Sándor, Budapest, 1933, 84-109.

Hogyan történt az 1687/88. évi 1-4. törvénycikk szerinti törvényszöveg becikkelyezése, Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történelmekutató Intézet 1933. és 1934. évi évkönyv, 65-104. (Különnyomat: s.l., 1940, 42 p.)

Magyar alkotmány és jogtörténet: dr. Baranyai Béla egyet. ny. r. tanár előadásai után készült jegyzet, Debrecen, 1938. 101 p.

Némi adalékok jog- és egyháztörténetünkhöz: 1. Vizsgálódások a Quadripartitum körül. 2. Volosinovszky József munkácsi püspökké nevezése, = Emlékkönyv Dr. viski Illés József egyetemi tanári működésének negyvenedik évfordulójára, Budapest, 1942, 41-92. (Különnyomat: Budapest, 1942, 52 p.)

Az udvar első lépései a trónutódlás elsősülöttségi örökösödés szerint való rendjének megvalósítása felé (1687 áprilisa) = Emlékkönyv Szentpéteri Kun Béla hetvenedik születésnapjára, Debrecen, 1946, 44-66.